

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

L. Annæi Senecæ Ad Aebvcivm Liberalem De Beneficiis Liber Sextvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

L. ANNÆI SENECAE

AD AEBVICIUM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

B

TERVVM *Quæsiuncula, Chrysippæ quodam more. Prima, An Beneficium eripi possit? Variè differit, claudit tamen usum eius, eripi posse, non ipsum. Secunda, An debeamus ei, qui vel inuitus profuit, vel ignarus? negat. Tertia, An ei, qui suâ causâ nobis profuit? si tantum suâ, abnuat: si meâ, admittit. Exempla & argutias miscet. Quarta, An fas incommodi aliquid alteri optare, ut gratiam possis referre? non est, & damnat. Aliam viam aperit referenda gratiæ etiam felicibus, etiam Regibus, per consilia, monita, doctrinam.*

CAPVT PRIMVM.

C

VAEDAM, Liberalis virorum optime, exercendi tantum ingenij causâ quærantur, & semper extra viam iacent: quædam & dum quærantur, oblectamento sunt, & quæsitæ vsui. Omnium tibi copiam faciam. tu illa, utcumque tibi visum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordinem induci. His quoque si abire protinus iusseris, non nihil actum erit. nam etiam quod discere superuacuum est, prodest cognoscere. Ex vultu igitur tuo pendebo, prout ille suaserit mihi: alia detinebo diutius, alia expellam, & capite agam. An beneficium eripi possit, quæsitum est. Quidam negant posse. non enim res est, sed actio: quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio: aliud qui nauigat, aliud ipsa nauigatio. Et quamuis eger non sit sine morbo, non tamen idem est ager & morbus: ita aliud est beneficium ipsum, aliud quod ad vnumquemque nostrum beneficio peruenit. Illud incorporale est, irritum non fit: materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaque cum eripis, ipsa rerum natura reuocare quod dedit non potest. Beneficia sua interruptit, non rescindit. Qui moritur, tamen vixit: qui amisit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos peruenerunt, ne sint effici potest: ne fuerint, non potest. pars autem beneficij & quidem certissima est, quæ fuit. Nonnumquam vsu beneficij longiore prohibemur, beneficium quidem ipsum non eraditur. Licet omnes in hoc vires suas natura aduocet, retro illi agere se non licet. Potest eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quidquid est, in quo hæsit beneficij nomen: ipsum verò stabile & immotum est. Nulla vis efficiet, ne hic dederit, ne ille acceperit. Egregie mihi videtur M. Antonius apud Rabirium poetam, cum fortunam suam transeuntem aliò videbat, & sibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, si citò occupauerit, exclamare: Hoc habeo, quodcumque dedi. O quantum habere potuit, si voluisset! Hæ sunt diuitiæ certæ, in quacumque fortis humana leui-

A leuitate, vno loco permanfura: quæ quò maiores fuerint, hoc minorem habebunt inuidiam. Quid tamquam tuo parcis? ¹³ Procurator es. Omnia ista quæ vos tumidos, & supra humana elatos, obliuisci cogunt vestræ fragilitatis, quæ ferreis claustris custoditis armati, quæ ¹⁴ ex alieno sanguine rapta vestro defenditis; propter quæ classes cruenturas maria deducitis; propter quæ quassatis vrbes, ignari, quantum telorum in ¹⁵ aduersos fortuna comparat; propter quæ ruptis toris ¹⁶ affinitatis, ¹⁷ amicitie, collegij fœderibus, inter contententes duos terrarum orbis ¹⁸ elisus est; non sunt vestra. in depositi ¹⁹ causâ sunt, iam iamque ad alium dominum spectantia, aut hostis illa, aut ²⁰ hostilis animi successor, inuadet. Quaris quomodo illa tua facias? donando. Consule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para: honestiores illas non solùm, sed tutiores facturus. illud quod suspicis, quo te diuitem ac potentem putas quamdiu possides, sub nomine sordido iacet. Domus est, seruus est, nummi sunt: cum donasti, beneficium est.

B non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum est. Multa sunt propter quæ beneficium debere definimus: non quia ablatum, sed quia corruptum est. Aliquis reum defendit: sed vxorem meam per vim stupro violauit. Non abstulit beneficium, sed opponendo illi parem iniuriam, soluit me debito: & si plus læsit, quàm antè profuerat, non tantùm gratia extinguitur, sed vlciscendi querendique libertas fit, vbi in comparatione beneficij præponderauit iniuria. ita non aufertur beneficium, sed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam scelerati patres sunt, vt illos auersari & ²¹ eiurare ius fasque fit? Num-

IV.

COMMENTARIVS.

C AP. I. 1. EXTRA VITAM.] *Vsum in ipsâ non habent: differuntur ingenij causâ tantùm. Muretus, viam voluit: præter rem & libros.*

2. AD EXPLICANDVM.] *Moris, vt in theatra aut amphitheatra, ante commissionem ludorum, ipsi actores aut paria inducerentur, populo ostentui, & velut in pompâ: quod hodieq; scænicis nostri seruant. Vide Saturnalia nostra, 11. cap. XVIII. Itaque mens Senecæ: Aut iube me hæc absoluerè, & perficere: aut, vt in ludis, inducere tantùm & ostentare. Hunc locum velim Saturnalibus meis additum, loco dicto valde eò facit.*

3. HIS QVOQUE.] *Ex meo & Vinciani: Quia his.*

4. EX VULTU.] *Valiùnè absentis: ineptia, & poetarum imitamenta.*

D 5. EXPELLAM.] *Ex hoc theatro, si abire inuies.*

6. CAPITE AGAM.] *Has voces Muretus capitis damnauerat, ciceratq;: malè. Quidam scripti, & ea perire agam. Sed illud perplacet, & Quadam horum inquit, ipsosq; homines pellam, & capite prehensos tradam. Ita solet, vbi præcipitamus. Contrâ est, Capite sistere, in Plauto.*

CAP. II. 7. INTERRVMPIT.] *Cursum sistit.*

8. PROHIBEMVR.] *Pro sententiâ magis, prohibemur.*

9. RETRÒ ILLI.] *Communi sententiâ, quâ præterita renouare nec Deos posse consent.*

CAP. III. 10. RABIRIVM.] *Qui bella ciuica videtur scripsisse, & laudat Ouidius: magnique Rabirius oris.*

Velleius: Nostri qui eminent principes carminum, Virgilius Rabiriusque.

11. ALIÒ.] *Ad Augustum.*

12. QVODCVMQVE DEDI.] *Similes alibi voces. illa Alfonso, regis Aragonum, eximia. roganti, Quid seruaret sibi, qui tam multa multis donaret? Eaipla, quæ dono, inquit. Marialis:*

Extra fortunam est, quidquid donatur amicis; Quas dederis, solas semper habebis opes. Mens igitur Antony, Hoc vnum habeo, quod non habeo: dedi & deposui apud alios.

13. PROCVRATOR.] *Cuius? Fortune: nec es in rebus tuis.*

14. EX ALIENO.] *E cadibus & bellis. videntur enim ea spolia ex sanguine ipso lecta. Si tamen abste præposito, ex, feram: essetq;: quæ aly sanguine & vitâ suâ parauerunt, vos isdem tuemini & tenetis.*

15. ADVERSOS.] *Ipsos obsidentes.*

16. AFFINITATIS.] *Ad Cæsarem & Pompeium spectat: quia hic illi gener.*

17. AMICITIÆ, COLLEGII.] *Ad M. Antonium & Augustum. Diu amici, collega in Triumviratu & Consulatu: sed & idem affines, cum Octauiam vxorem haberet Antonius, illius sororem.*

18. ELISVS.] *Fractus & quassus, vt solet, vbi quid inter duos premittitur.*

19. CAVSSA.] *Iure & conditione depositi censentur.*

20. HOSTILIS.] *Acuta lectio, quasi ab hoste saepe vix differat heres. At ex meo libro: aut hostis successoris anni inuadent. Sed illud melius.*

CAP. IV. 21. EIVRARE.] *Eiurat, qui iurat aliquid sibi non esse. Ita bonam copiam eiurare: se eam non habere: bonam spem eiurare, in Senecâ*

DE

Numquid ergo illi abstulerunt, ²² quæ dederant? minimè: sed impietas sequentium A temporū, commendationem omnis prioris officij sustulit. Non beneficium tollitur, sed beneficij gratia: & efficitur, non ne habeam, sed ne debeam. Tamquam pecuniam aliquis mihi credidit: sed domum meam incendit. penfatum est creditum damno: nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic, qui aliquid benignè aduersus me fecit, aliquid liberaliter, sed postea multa superbè, contumeliosè, crudeliter: eo loco me posuit, vt perinde liber aduersus eum sim, quasi non accepissem. ²³ vim beneficiis suis attulit. Colonum suum non ²⁴ tenet, quamuis ²⁵ tabellis manentibus, qui segetem eius proculcauit, qui succidit arbusta: non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori suo creditor sæpe damnatur, vbi plus ex aliâ ²⁶ causâ abstulit, quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem iudex sedet qui dicat, Pecuniam credidisti. Quid ergo? pecus abegisti, seruum eius occidisti, ²⁷ agellum quem non emerat, possides: æstimatione factâ, debitor discede, qui creditor veneras. Inter beneficia quoque & iniurias ²⁸ ratio confertur. Sæpe, in quâ, beneficium manet, nec B debetur, si secuta est dantem penitentia, si miserum se dixit, quod dedisset, si cum daret, suspirauit, vultum ²⁹ obduxit, perdere se credidit, non donare: si suâ causâ, aut certè non meâ dedit: si non desuit insultare, gloriari, & vbique iactare, & acerbum munus suum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur: sicuti quædam pecunia, de quibus ius creditori ³⁰ non dicitur, debentur, sed non exiguntur. De-
disti beneficium: iniuriam postea fecisti: & beneficio gratia debetur, & iniuriæ vltio. Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero ³¹ absoluitur. Cum dicimus, Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse, sed aliud pro illo. Reddere enim est, ³² rem pro re dare. Quid ni? cum omnis solutio non idem reddat, sed ³³ tantumdem. Nam & pecuniam dicimus reddidisse, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, sed ³⁴ delegatione & verbis perfecta solutio sit. Videris mihi dicere: Perdis operam. Quorsum enim pertinet scire me, an maneat quod non debetur? Iurisconsultorum ista acutè C ineptiæ sunt, qui ³⁵ hereditatem negant ³⁶ vsucapi posse: sed ea quæ in hereditate sunt: tamquam quidquam aliud sit hereditas, quam ea quæ in hereditate sunt. Illud mihi potius

De Vit. beat. cap. xxvi. nec eam sibi esse. Ergo hic, eiurate parentes, non agnoscere, nec pro iulibus habere.

22. QVÆ DEDERANT.] Vitam, educationem, alia beneficia.

23. VIM BENEF.] Quasi dicat, ea occidit, interfecit.

24. TENET.] Obligatum obstructumq̄, habet.

25. TABELLIS.] Fundi elocati.

26. CAUSSA.] Prætextu & titulo.

27. AGELLVM.] Meus atque alij, argentum, quod quidam teneam? Argentum factum intellegit, ad mensam & ministerium.

28. RATIO CONF.] Quod sit, cum vtrimque accepta & expensa examinantur, & dispunguntur.

29. OB DVXIT.] Meus abduxit. Gratero assentior adduxit reponenti. De eo verbo nos ad Tacitum: & est tristitiæ aut seneritatis nota. vt contra, dilatio & diffusio, in benignitate.

30. NON DICITVR.] Quinæ contra legem, putata sanebrem, date? an quia pupillo, filiofamilias, aut persona cum quâ in iudicio non consistat? an denique, quia exceptione creditor repellitur? Nam vt Iurisconsultus ait, desinit esse debitor, qui nactus est exceptionem iustam. Desinit, inquam, esse intellectu

ac potestate iuris, quia efficaciter ab eo non exigitur: reipsâ tamen est, & nomen non amittit. Quo posteriore sensu Seneca, deberi, sed non exigi, hic scripsit.

CAP. V. §1. ABSOLVITVR.] Fortasse, absoluium.

32. REM PRO RE.] Explicatio magis, quam etymologia est. sicut Fides, quia fit quod dicitur. Stoici autem in hisce notatiombus crebri, aut nuny: quod Cicero, aliq̄, obseruant.

33. TANTVMDEM.] Non idem corpus, sed vel aliud eiusdem generis, vel pretium.

34. DELEGATIONE.] Suprà explicauimus, esse cum ab alio creditori soluius, & nomen aliquod nostrum illi transscribimus.

35. HEREDITATEM.] Agmine Iurisconsulti nostri in Senecam hic eunt. Et est verò discrimen, nec superuacuum, in Hereditate & Rebus. Nam illa ius quoddam incorporale est: ista corpora. sicut Beneficium distinctum, ipso Senecâ auctore, à re qua donatur. Tamen & Hereditatis voce, ipsas res sæpe Latini appellarunt. vt vel Cicero cum definiit, Hereditatem pecuniam esse, quæ alicuius morte ad alium perueniret. Hoc sensu, rectè Seneca.

36. VSVCAPI.] Temporum spatio alterius fieri, idq̄, vtendo.

37. CON-

A potius distingue, quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & postea fecit iniuriam, vtrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac veluti duobus nominibus separatim respondere: an alterum alteri ³⁷ contribuere, & nihil negotij habere, vt beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria. Illud enim video in foro fieri. quid in vestra schola iuris sit, vos sciatis. ³⁸ Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscum agitur. ³⁹ Non confunditur ⁴⁰ formula. si qui apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depositi.

Quae proposuisti, mi Liberalis, exempla, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur. Vtraque sua via it: depositum habet suam actionem propriam, tam mehercule quam furtum. Beneficium nulli legi subiectum est: me arbitro vitur. licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit: tum pronunciare, vtrum plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil est nostrae potestatis: eundem est, quae ⁴¹ ducimur. In beneficio tota potestas mea est: ego itaque iudico illa, non separo, nec deduco, sed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore amare & odisse, queri & gratias agere: quod natura non recipit. Potius comparatione facta inter se beneficij & iniuria, videbo an etiam ⁴² vltro mihi debeatur. Quomodo si quis scriptis nostris, alios superne ⁴³ imprimat versus, priores litteras non tollit, sed abscondit: sic beneficium superueniens ⁴⁴ iniuria apparere non patitur.

Vultus tuus, ⁴⁵ cui regendum me tradidi, colligit ⁴⁶ rugas, & attrahit frontem, quasi longius exeam. Videris mihi dicere:

⁴⁷ Quod tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum.

Littus ama. —

⁴⁸ Non possum magis. Itaque si huic satisfactum existimas, illud transeamus, an ei debeatur aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi propositio deberet esse confusior, vt distinctio statim subsecuta ostenderet vtrumque queri, an ei deberemus, qui nobis, dum non vult, profuit; & an ei, qui dum nescit. Nam si quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestius est, quam vt vlla in hoc verba impendenda sint. Et haec quaestio facile expeditur, & si qua similis huic moueri potest, si totiens illud cogitationem nostram conuerterimus. Beneficium nullum est, nisi quod ad nos primum aliqua ⁴⁹ cogitatio defert, deinde ⁵⁰ amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad subuehendas copias largo ac perenni aluco currant, aut piscosa & amena pinguibus aruis interfluant: nec quisquam Nilo beneficium debere se iudicat, non magis quam odium, si immodicus superfluit, tardeque recessit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & secundus adspi-

37. CONTRIBVERE.] *Iungere, vnire, miscere.* Sic Contribui legatum ceteris, in Pandectis: item Contributa bona: & in Lino & Casare contributi populi dicuntur, qui aliis adiuncti, & formula eorum facti. Facit huc quod Modestinus definit Compensationem, debiti & crediti inter se contributionem: id est, confusionem, & vt neutrum exstet.

38. SEPARANTVR.] *Etsiamnum verba Liberalis quaerentis, ne erres: & Seneca demum cap. sequenti respondet.*

39. NON CONFVNDITVR.] *Verissime ita P. Faber, negatione addita, & secuti sumus. Vult enim omnino & hoc agit, non confundi nec contribui.*

40. FORMVLA.] *Actio, sive eius titulus.*

CAP. VI. 41. DVCIMVR.] *A lege.*

42. VLTRO.] *Mira vis in hac vocula, nec facile exprimenda. Valet Insuper, Amplius etiam, vtriusque: & plus aliquid in exemplis obseruandum, quam interpretandum.*

43. IMPRIMAT.] *In ceratis tabellis.*

44. INIURIA.] *Ita libri prisci, & sententia exitit planissime. quam alio deflexerant, qui iniuriam scribebant, contra totam hanc Senecae dissertationem.*

CAP. VII. 45. CUI REGENDVM.] *Supra, cap. 1. Ex vultu igitur tuo pendebo. Nam facit se quasi cum Liberali praesenti disputare, & inuicem illi sermonis dat partes, vt cap. v. & postea. Etsi tota haec scena parum fortasse decora, cerie non grauis est.*

46. RUGAS.] *Quod sit, vbi quid displicet aut t. edet.*

47. QVO TANTVM.] *E Virgilio, in certamine nauali, lib. v.*

48. NON POSSVM.] *Respondet Seneca, quammaxime lego litus, autum dissertationum vito. Et vides, quam breuiter dixerim.*

49. COGITATIO.] *Vt consultum spontaneumque, non fortuitum sit.*

50. AMICA.] *Volens, & cum proposito bene faciendi.*

51. NE-

adspiret: nec vilis & salubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus est, debet A non tantum prodesse, sed velle. Ideo nec mutis animalibus quidquam debetur: & quam multos è periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus: & quam multos aestu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem interest, utrum mihi qui ⁵¹ nescit, profuerit, an qui scire ⁵² non potuit? cum utriusque velle defuerit. Quid autem interest, utrum me VII. iubeas naui, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei qui æquè quam ista propositum benefaciendi nullum habuit, sed profuit casu? Beneficium aliquis nesciens accipit, nemo à nesciente. Quomodo multos fortuita sanant, nec ideo remedia sunt, & in flumen alicui cecidisse ⁵³ frigore magno, causa sanitatis fuit: quomodo quorundam, ⁵⁴ flagellis quartana discussa est, & metus repentinus animum ⁵⁵ in aliam curam auertendo suspectas horas sefellit: nec ideo quidquam horum etiam si saluti fuit, ⁵⁶ salutare est: sic quidam nobis profunt, dum nolunt, imò quia nolunt; non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si perniciofa illorum consilia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quidquam, cuius manus cum me peteret, percussit B hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset? Sæpe ⁵⁷ testis dum apertè peierat, etiam veris testibus abrogauit fidem, & reum velut factione circumuentum miserabilem reddidit. Quosdam ipsa, quæ premebat, ⁵⁸ potentia eripuit: & iudices quem damnaturi erant ⁵⁹ causâ, damnare gratiâ noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamuis profuerint. quia telum quò missum sit, non quò peruenerit, queritur: & beneficium ab iniuriâ distinguit, non euentus, sed animus. Aduersarius meus dum contraria dicit, & iudicem superbiâ offendit, & ⁶⁰ vnum testem temerè dimittit, causam meam IX. erexit. Non quero an pro me errauerit, quia contra me voluit. Nempe ut gratus sim, velle debeo idem facere quod ille. ut beneficium daret, velle debuit. Nam quid est iniquius homine, qui cum odit, à quo in turbâ calcatus, aut respersus, aut quò noller, impulsus est? At quid est aliud, quod illum querelæ eximat, cum in re sit iniuria, quam ⁶¹ nescisse quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. & amicum & inimicum voluntas facit. Quam multos militiæ ⁶² morbus eripuit? C quosdam ne ad ruinam domus suæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio consecuti sunt. Nec his tamen beneficium debemus: quoniam extra sensum officij casus est: nec inimico cuius nos lis exercuit, dum vexat ac detinet. Non est beneficium, nisi quod à bonâ voluntate proficiscitur, nisi illud agnoscit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dum nescit: nihil illi debeo. profuit

51. NESCIT.] *Ad hominem.*

52. NON POTUIT.] *Ad animantes, aut in-
anima.*

CAP. VIII. 53. FRIGORE.] *Quod febres
potuit discutere: sicut perfusio aquæ rigentis post bal-
neum.*

54. FLAGELLIS.] *An quia ater & lentus ille hu-
mor incaluit, & motu item dissipatus est?*

55. IN ALIAM.] *Quasi non vacauerit ei, vacare
morbo. Sed vera causa, quod magnus ille metus hu-
mores & corpus mouet: ideoq; & morbi legem frangit
aut turbat.*

56. SALVTARE.] *Suâ vi & naturâ: sed συμπε-
τυχώς & casu.*

57. TESTIS.] *Libri omnes, hostis: & istud vul-
gatum, est ab Agricola. Tuetur aliquis scripturam.
quasi dicat, hostis & aduersarius noster, hostilis ani-
mi notus testis.*

58. POTENTIA.] *Accusatorum.*

59. CAUSSA.] *Meus & alij scripti, causæ quod
eligam, & mox gratiæ. At de re, exemplum in Vale-
rio, de L. Cottâ. quem certis criminibus accusatum à*

*Scipione Aemiliano, & conuictum, tamen iudices ab-
soluere maluerunt. quia homines sapientissimi ve-
rebantur, inquit, ne præcipuè accusatoris ampli-
tudini damnatio eius donata existimaretur.*

60. VNVM TEST.] *Sententia esset, quod si sus
aliis testibus, vnum dimisisset, quasi iam superfluum
& vacantem, re confectâ. Sed magis adhaerim scri-
ptæ lectioni, & in vnum testem: quod interpretor, D
causam temerè ab eo creditam & collocatam in vno
teste: cum plures habere potuisset. sed per superbiam
noluit, & sibi atque vni illi putauit credendum.*

CAP. IX. 61. NESCISSE.] *In hanc rem Pho-
cylides pulchrè:*

*Ὅτις ἐκὼν ἀδ' αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀπὸ ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη,
οὐκ ἐπέω τὸ τέλος. βυλὴν δ' εὐθὺς ἐνάσσει.*
Quisquis sponte nocet, viris improbus. at qui
nolens,

Non idem dicam. mens, quæ discriminat, esto.
Linus: Mentem peccare, non corpus: & vnde
consilium abfuerit, culpam abesse.

62. MORBUS.] *Sonticus, qui excusat ne citati
ad nomen respondeant.*

A fuit cum vellet nocere: ⁶³ imitabor ipsum. Ad primum illum revertamur. ut gratiam referam, aliquid ⁶⁴ facere me vis: ipse ut beneficium mihi daret, nihil fecit. Ut ⁶⁵ ad alterum tranſeamus, vis me huic gratiam referre, ut quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab iniuriâ in beneficium delapsus est? Ut beneficium tibi debeam, parum est ⁶⁶ voluisse te dare: ut non debeam, satis est, noluisse. Beneficium enim voluntas ⁶⁷ nuda non efficit: sed quod beneficium ⁶⁸ non esset, si optime ac plenissimæ voluntati fortuna deesset, id æquè beneficium non est, nisi fortunam voluntas antecessit. Non enim profuisse te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, sed ex destinato profuisse.

Cleanthes exemplo eiusmodi vitur: Ad quærendum, inquit, & accersendum ex academiâ Platonem, duos pueros misi. alter totam porticum perſerutatus est, alia quoque loca in quibus illum inueniri posse sperabat, percurrit, & domum non minus lassus quàm ⁶⁹ irritus rediit: alter apud proximum ⁷⁰ circulatorum refedit, & dum vagus atque erro ⁷¹ vernaculis congregatur & ludit, tranſeuntem Platonem, quem non quæſierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui, quantum in se erat, quod iussus est fecit: hunc, feliciter inertem, castigabimus. Voluntas est, quæ apud nos ponit officium: cuius vide quæ conditio sit, ut me debito obstringat. Parum est illi velle, nisi profuit: parum est profuisse, nisi voluit. Puta enim aliquem donare voluisse, nec donasse. animum quidem eius habeo, sed beneficium non habeo: quod consummat & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam credere, sed non credit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, sed non potuit, amicus quidem ero, sed non obligatus. Et volam illi aliquid præſtare: nam & ille voluit mihi. ceterum si benigniore fortunâ vsus præſtitero, beneficium dederò, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debet referre: huic initium à me ⁷² fiet numerandi.

Intelligo iam quid velis quærere. non opus est te dicere: ⁷³ vultus tuus loquitur. Si quis suâ causâ nobis profuit, eîne, inquis, debetur aliquid? hoc enim sæpe te conquerentem audio, quòd quædam quæ homines sibi præſtant, ⁷⁴ aliis imputant. Dicam, mihi Liberalis: sed prius hanc quæſtiunculam diuidam, & rem æquam ab iniquâ separabo. Multum enim interest, vtrum aliquis beneficium nobis det suâ causâ, an nostrâ: an suâ & nostrâ. Ille qui totus ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest:

63. IMITABOR.] *Voluntatem eandem seruaero, nocere potius tentabo, eius exemplo.*

CAP. X. 64. FACERE ME.] *Erenius ista in meo cadice: aliquid meum vis, cum ipse v. b. m. d. nihil fecerit. Germana puto.*

65. AD ALTERUM.] *Nam tria genera, quibus non obligamur, etsi bene fecerint. Primi, qui nihil à se contulerunt: alteri, qui nolentes inueniunt, tertij, qui nocere volentes.*

66. VOLUISSE TE.] *Res enim sequi debeat, at contra est in altero membro: etiamsi res adest, cum voluntas abest, nihil debeo.*

67. NUDA.] *Mera ac sola.*

68. NON ESSET.] *Rectè. Erasmus nemo audiat, qui tollit negantem particulam, ex diametro Seneca aduersus. Res mihi clara est. Nuda, inquit, voluntas beneficium non efficit. Et sicut illa à Fortuna destituta id non confert, ita nec ille cui Fortuna fauit, nisi voluntas præciuit.*

CAP. XI. 69. IRRITVS.] *Quidam libri iratus: male. Irritus laboris sui & conatus. nihil efficit quærendo.*

70. CIRCULATORUM.] *Agrytam Græcis, qui circulos hominum congregant & faciunt. Vide epist. XXIX.*

71. VERNACVLIS.] *Seruis eiusdem populi aut*

vbis, & propriè domesticis. Capitolinus in Macrino: In vernaculis vel aulicis tam impius, tam asper, ut serui illum sui non Macrinum dicerent, sed Macellinum. Id genus, lepidi plerumq, aut disaces, idè Martialis: Vernaculorum dicta, sordidum dentem. Ammianus xvii. Iulianum appellantes loquacem talpam, litterionem Græcum, & huic congruentia plurima atque vernacula iactantes. Itaque non nimis displiceat in Suetonio retineri, Vitellij cap. xiv. Nullis tamen infensior quàm vernaculis, & mathematicis: dicentibus ista, & prædicentibus.

72. FIET NUMERANDI.] *Commatium hoc sine idoneo sensu ita editur. Meus, à me fiet gratia. quod fortasse probum est, certè in sensum probum. ille mihi gratiam debet referre: ego initium & causam eius dederò. Sed quia libris aliis Numerandi verbum, per me mutetur in munerandi: & verus item sensus, Qui mihi bene voluit tantum, si ego ei bene fecero, ille mihi gratiam debet, non ego reddidi. imò à me initium factum est muneris & beneficii. Vtrius modo scribas, rescribe etiam hinc, pro huic, initio membri. Hinc, id est ab ista parte.*

CAP. XII. 73. VULTVS.] *Velut cum presenti, ut supra, cap. vii.*

74. ALIIS IMP.] *Suâ causâ, suisq, commodi, faciunt: & alteri, quasi beneficium, inscribunt. Sibi datum, in alterius rationibus ponunt.*

- potest: eo loco mihi est, quo qui pecori suo hibernum & æstiuum pabulum prospicit; A eo loco, quo qui captiuos suos, vt commodius vaneant, pascit, & opimos boues saginat ac defricat; quo ⁷⁵ lanista, qui ⁷⁶ familiam suam summâ curâ exercet, atque ornat.
- XIII. Multum (vt ait Cleanthes) à beneficio distat negotiatio. Rursus non sum tam iniquus, vt nihil ei debeam, qui cum mihi utilis esset, fuit & sibi. Non enim exigo, vt sine respectu sui mihi consulat. imò etiam opto, vt beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me seque diuiserit. Licet id ipse ex maiore parte possideat, si modò me in consortium admisit, si duos cogitauit: ingratus sum, non solùm iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse, quod proderat mihi. Summæ malignitatis est, non vocare beneficium, nisi quod dantem aliquo incommodo affecit. Aliter illi, qui beneficium dat suâ causâ, respondebo. Quare potius te mihi profuisse dices, quàm me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non posse me magistratum, quàm si decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero: nihil debetis mihi, cum te seruitute ac vinculis liberauero? atqui meâ id causâ faciam. Aduersus hoc respondeo, Aliquid istic tuâ causâ facis, aliquid meâ. Tuâ, quòd redimis meâ, quòd eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam satis est, quòslibet redemisse. Itaque debeo, non quòd redimis me, sed quòd eligis poteris enim & alterius redemptione idem consequi, quòd meâ. Vtilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me aliis: hoc totum meâ causâ facis. Itaque si prætorem te factura esset decem captiuorum redemptio, decem autem soli captiui essemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cuiquam impurares, à tuâ vtilitate seductum. Non sum iniquus beneficij interpres: nec desidero illud mihi tantùm dari, sed & tibi.
- XIV. Quid ergo, inquit, si in sortem nomina vestra conici iussissem, & tuum nomen inter redimendos exisset, nihil deberes mihi? imò deberem, sed exiguum. Quid sit hoc, dicam. Aliquid meâ causâ facis, quòd me ad fortunam redemptionis admittis. quòd nomen meum exiit, sorti debeo: quòd exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius maiorem partem fortunæ debeo: sed hoc ipsum tibi, C quòd fortunæ debere potui. Illos ex toto præteribo, quorum ⁷⁷ mercenarium beneficium est: quòd qui dat, non computat cui, sed quanti daturus sit, quòd vndique ⁷⁸ in se conuersum est. Vendit mihi aliquis frumentum. viuere non possum, nisi emero: sed non debeo vitam, quia emi. Nec quàm necessarium fuerit, æstimo, sine quo victurus non fui: sed ⁷⁹ quàm gratuitum, quòd non habuissem, nisi emissem. in quo inuehendo mercator non cogitauit quantum auxiliij allaturus esset mihi, sed quantum lacri sibi.
- XV. Quòd emi, non debeo. Isto modo, inquit, ne medico quidquam debere te, nisi mercedulam dices: nec præceptori, quia aliquid numeraueris. atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reuerentia est. Aduersus hoc responderetur, quòdam pluris esse, quàm emuntur. Emis à medico rem inæstimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium præceptore studia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei pretium, sed operæ soluitur, quòd deseruiunt, quòd à rebus suis auocati nobis vacant. mercedem non meriti, sed occupationis suæ ferunt. Aliud tamen dici potest verius, quòd statim ponam, si prius quomodo istud refelli possit, ostendero. Quòdam, D inquit, pluris sunt quàm vauerunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis, quamuis empta sint, debes. Primum, quid interest quanti sint, cum de pretio, inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non vauerit illud suo pretio, ⁸⁰ sed tuo. Pluris est, inquit, quàm

75. LANISTA.] Dicitur non solum doctor & dicitur, sed qui alit & questus causâ habet, λυδοφύλος, μονομαχοφύλος, vt Glossa. Vide me in Saturnal. 1. cap. xv.

76. FAMILIAM.] Gregem gladiatorum & manum. sed quia serui, & quidem infimi, Familiæ nomine vulgò censentur. Ego in iisdem libris.

CAP. XIV. 77. MERCENARIUM.] Merce-

dem & premium spectans.

78. IN SE CONVERS.] Vnum se spectat, foras & ad alios non tendit.

79. QUAM GRATUITUM.] Meus liber, sed ingratus mihi. An facimus, sed an gratum mihi. q. n. h. nisi emissem? cum interrogatione. Et si, gratuitum, temerè non mutem.

CAP. XV. 80. SED TVO.] Quanti tu æstimasti.

A quàm veniit. Sed pluri venire non potuit: pretium autem cuiusque rei ⁸¹ pro tempore est. Cùm bene ista laudaveris: tanti sunt, quanto pluri venire non possunt. præterea nihil venditori debet, qui ⁸² bene emit. Deinde etiam si pluri ista sunt, non tamen vllum istic tuum munus est, vt non ⁸³ ex vsu effectiue, sed ex consuetudine & ⁸⁴ annona æstimeretur. Quod tu pretium ponis traicenti maria, & per medios fluctus, cùm è terræ conspectu recessit, certam secanti viam, & prospicienti futuras tempestates, & securis omnibus iubenti subito vela stringi, armamenta demitti, paratos ad incursum procellæ & repentinum impetum stare? huic tamen tantæ rei præmium ⁸⁵ vectura perfoluit. Quanti æstimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ignem? scio tamen quanti ista consecutus diuerforium subeam. Quantum nobis præstat, qui labentem domum ⁸⁶ suscipit & agentem ex imo ⁸⁷ rimas ⁸⁸ insulam, incredibili arte suspendit? certo tamen & leui pretio sultura conducitur. Murus nos ab hostibus tutos, & à subitis latronum incursionibus præstat. notum est tamen, illas turres, pro securitate publicâ propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in diem mereat.

B Infinitum erit, si latius exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna constare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduersus illos mercede ⁸⁹ defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum transeunt, & nos non arte quam vendunt, obligant, sed benignâ & familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius quàm ⁹⁰ manum tangit, & me inter eos, quos ⁹¹ perambulat, ponit, sine vlllo ⁹² affectu faciendâ vitandâve præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tamquam amicum vidit, sed tamquam ⁹³ imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur venerer, si me in grege discipulorum habuit, si non putauit dignum propriâ & peculiari curâ, si numquam in me direxit animum: & cùm in medium effunderet, quæ sciebat, ⁹⁴ non didici, sed excepi. Quid ergo est, quare istis debeatur multum? non quia pluri est quod vendiderunt quàm emimus, sed quia nobis ipsi aliquid præstiterunt. Ille ⁹⁵ plus impendit, quàm medico necesse est: pro me, non pro ⁹⁶ famâ artis, exitimuit: non fuit contentus remedia monstrare, sed ⁹⁷ admouit. Interea sollicitus affec-

XVI.

81. PRO TEMPORE.] *Atque ided variat: vt in dicta aut cupiditas hominum, siue & copia aut inopia mercium fuit.*

82. BENE EMIT.] *Id est, vili emit, lucrifecit. Ciceronis iocus: Quo melius emptum (id est vilius) sciatis, Tertia deducta est.*

83. EX VSU.] *Id est, pro magnitudine vsus, quem mihi præstant.*

84. ANNONA.] *Prout ea intepuit, aut est accensa.*

85. VECTURA.] *Naulum.*

86. SVSCIPIT.] *Tignis & fulturis.*

D 87. RIMAS.] *Meus, ruinas, nec spernas. Sed rimas non moueo: & suspendi vult superiora domus, donec ima instaurata & firmata.*

88. INSVLAM.] *Domum canaculariam, in quâ tenuiores ferè & inquilini habitabant. svvovxiev.*

CAP. XVI. 89. DEFVNGOR.] *Liberor, munus impleo.*

90. MANVM.] *Venas siue arterias obiter explorat.*

91. PERAMBVLAT.] *Visit tantum, atque abit.*

92.] AFFECTV.] *Cum frigore quodam, & ex lege ac more.*

93. IMPERATOREM.] *Non mutem, nam & agri dicebantur imperare medicis (qui tunc non dignissima sortis) quos aduocabant scilicet, & puto, annua mercede obstrictos habebant. Alfenus lege XXVI. De*

Libert. Medicus quòd putaret multo plures imperantes sibi habiturum: id est patronos, & qui operâ eius agri vterentur. Varro 1. de R. R. Coloni habent annuarius vicinos quibus imperent, medicos, fullones, fabros: qui ad nutum sint presso, ob annum illud salarium. Tamen Muretus mislet: non tamquam amicus, sed tamquam Imperator. Nam imperare etiam medicorum. vt in nostro De Ira 1. cap. xv 1. Si intrassem valetudinarium exercitatus & sciens, non idem imperassem omnibus per diuersa ægrotantibus Terentius in personâ medici: Quod iussi dare bibere, & quantum imperari, date. Et sane pro Senecâ fortasse magis hac lectio, vt ad ipsum medicam referatur volentem & amicum, quæ pars prima in beneficio. Nam ita paulloante: Ex medico & præceptore, in amicum transeunt. & infra: Non tamquam medico, sed amico, obligatus sum. Sed & ex priore idem aut similis sensus.

94. NON DIDICI.] *Quasi illo abiciente magis, quam porrigente. Itaque iustitiam, inquit, non sumpsi.*

95. PLUS IMPENDIT.] *Meus & Pinciani codices, magis pependit: vt ad sollicitudinem referatur, & animum anxium in curando. Sed vulgatum etiam approbum, Plus impendit, operâ temporis.*

96. FAMA ARTIS.] *Vt saepe, ne malè audirent medici, ne ipse imperitior haberetur, absq; successu.*

97. ADMOVIT.] *Sua manu. In meo tamen libro: sed admonuit.*

dit, ad ⁹⁸ suspecta tempora occurrit: nullum ministerium oneri illi, nullum ⁹⁹ fastidio A
fuit. Gemitus meos non securus ¹⁰⁰ excepit. in turbâ ¹⁰¹ multorum inuocantium, ego illi
potissima ¹⁰² cura fui. tantum aliis vacauit, quantum mea valetudo permiserat. Huic
ego non tamquam medico, sed tamquam amico, obligatus sum. Alter rursus in docen-
do, & laborem & tedium tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur,
aliqua instillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modò laudibus fecit
animum, modò ad inuentionibus discussit desidiam. Tum ingenium latens & pigrum,
iniecâ (vt ita dicam) manu, ¹⁰³ extraxit: nec quæ sciebat, malignè dispensauit, quò diu-
tius esset necessarius, sed cupiit, si posset, vniuersa ¹⁰⁴ transfundere. Ingratus sum, nisi il-
lum inter gratissimas ¹⁰⁵ necessitudines diligo. Sordidissimorum quoque artifi-
ciorum ¹⁰⁶ institoribus supra constitutum aliquid ¹⁰⁷ adiecimus, si nobis ¹⁰⁸ opera illo-
rum enixior visa est: & gubernatori, & opifici vilissimæ mercis, & in diem se locanti
¹⁰⁹ corollarium aspersimus. In optimis verò artibus quæ vitam aut ¹¹⁰ conseruant, aut
¹¹¹ excolunt, qui nihil se plus existimat debere quàm pepigit, ingratus est. Ad iuce, quòd B
taliū studiorum traditio ¹¹² miscet animos. hoc cum factum est, tam medico quàm
^{xviii.} præceptoris pretium operæ soluitur, animi debetur. Plato cum flumen naue trans-
flet, nec ab illo quidquam ¹¹³ portitor exegisset, honori hoc suo datum credens, dixit
¹¹⁴ positum illi esse apud Platonem officium. Deinde paullopòst, cum alium atq; alium
gratis eadem transfueheret sedulitate, negauit illi iam apud Platonem positum officium.
Nam vt tibi debeam aliquid, pro eo quod præstas, debes non tantum mihi præstare, sed
tamquam mihi. non potes ob id quemquam ¹¹⁵ appellare, quòd ¹¹⁶ spargis in populum.
Quid ergo? nihil debetur pro hoc? Nihil, tamquam ab vno. cum omnibus soluam,
^{xix.} quòd tibi cum omnibus debeo. Negas, inquit, vllum dare beneficiū cum, qui me gra-
tuità naue per flumen Padum tulit? nego. aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit
enim suâ causâ, aut vti que non meâ. Ad summam, ne ipse quidem se mihi benefi-
cium iudicat dare: sed aut reip. aut vicinix, aut ambitioni suæ præstat: & pro hoc aliud
quoddam commodum expectat, quàm quòd à singulis recepturus est. Quid ergo, in-
quit, si Princeps ciuitatem dederit ¹¹⁷ omnibus Gallis, si ¹¹⁸ immunitatem Hispanis, ni-
hil hoc nomine singuli debebunt? Quid ni debeant? debebunt. autem non tamquam

98. SUSPECTA.] *Cum vis morbi solet ingruere, vel cum crisis esset.*

99. FASTIDIO.] *Vt quedam sordida, & sensibus molesta.*

100. EXCEPIT.] *Meus, & alij, audiuit.*

101. MULTORVM.] *Addit idem voculam, infirmorum inuoc.*

102. CVRA FVL.] *Scripti omnes, curatio. cur mutarunt?*

103. EXTRAXIT.] *In lucem produxit. audere, tentare, videre & aspici fecit.*

104. TRANSFVNDERE.] *Omnem scientiam simul in me deriuare. O pulchra & optimi doctoris nota!*

105. NECESSITVDINES.] *Necessarios.*

CAP. XVII. 106. INSTITORIBVS.] *Qui merces vendunt, emunt ve. qui tabernis præpositi, ἐπιτηρηταί. Ouidius:*

Institor ad dominam veniet discinctus emacē. Noster hoc ipso libro, cap. xxxviii. Institores delicatarum mercium.

107. ADIECIMVS.] *Nos domini, qui taberne præposuimus. dedimus aliquid supra mercedem, quam pacti eramus. Nam ad emptores, non commodè hoc referas, nec ex more.*

108. OPERA.] *Diligentior & impensior in re meâ faciendâ, in plurimi vendendo.*

109. COROLLARIVM.] *Auctarium, ἄμιστος. Varro de L. L. Manupretium à manibus & pretio. Corollarium, si additum præterquam quòd debitum eius vocabulum fictum à corollis, quòd hæ, cum placuerant actores, in scenâ dari solita. Sueton. Aug. cap. xlv. Corollaria & præmia alienis quoque ludis de suo offerebat. Cicero in Verr. Vt ad fructus illos arationum, corollarium hoc nummorum accederet.*

110. CONSERVANT.] *Vt medicina.*

111. EXCOLVNT.] *Vt literatura.*

112. MISCET.] *Inter se iungit, amicitiam conciliat. Admodum verè dictum.*

CAP. XVIII. 113. PORTITOR.] *ἄπορτορος, qui traicit & transportat.*

114. POSITVM.] *Sernatum ibi, reconditum in animo, resumendum ab eo cum vellet.*

115. APPELLARE.] *Quasi debitorem.*

116. SPARGIS.] *Vt in ludis solet.*

CAP. XIX. 117.] *OMNIBVS GALLIS.] Alludit ad ipsum eius aui factum. nam Claudius Gallie comat plenam ciuitatem, id est cum iure suffragij dedit. Tacit. x i. Annal.*

118. IMMVNITATEM.] *A tributis.*

119. SVB.

A proprium beneficium, sed tamquam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo vniuersis proderat, noluit mihi proprie ciuitatem dare: nec in me direxit animum. Ita quare ei debeam qui me sibi non ¹¹⁹ substituit, cum facturus esset quod fecit? Primum, cum cogitauit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitauit prodesse. eram enim Gallus: & me, etiam si non meâ, publicâ tamen ¹²⁰ notâ comprehendit. Deinde ego quoque illi non tamquam proprium debebo, sed quomodo vnus è populo: non tamquam pro me soluam, sed tamquam pro patriâ ¹²¹ conferam.

Si quis patriæ meâ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc as alienum profitebor aut ¹²² candidatus, ¹²³ aut reus: ad exsoluendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic istius muneri quod vniuersis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, sed non propter me: & mihi quidem, sed nesciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum sciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum debet esse, quod me obliget. Isto, inquit, modo, nec Lunæ

B nec Soli quidquam debes. non enim propter te mouentur. Sed cum in hoc moueantur, vt vniuersa conferuent, & pro me mouentur: vniuersorum enim pars sum. Adice nunc, quod n ostra, & horum conditio, dissimilis est. Nam qui mihi prodest, vt per me proficit & sibi, non dedit beneficium: quia me instrumentum vilitatis suæ fecit. Sol autem & Luna etiam si nobis profunt, non in hoc tamen profunt, vt per nos profint sibi. quid enim nos illis conferre possumus? Sciam, inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodesse, si nolle potuerint. illis autem non licet non moueri. ad summam, consistant, & opus suum intermittant. Hoc vide quot modis refellatur. Non ideò minus vult, qui non potest nolle. imò magnum argumentum est firmæ voluntatis, ne mutare quidem posse. ¹²⁴ Vir bonus non potest non facere, quod facit: non enim erit bonus, nisi fecerit. ergo nec bonus non potest non facere, quia facit quod debet. non potest autem non facere, quod debet. Præterea multum interest, vtrum dicas, Non potest hoc non facere, quia cogitur: an, Non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, non debeo ipsi bene-

C ficiam, sed cogenti. Si necesse est illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit, ipse se cogit. Ita quod tamquam coacto non deberem, tamquam cogenti debeo. Desinant, inquit, velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens est, vt eam neget voluntatem esse, cui non est periculum desinendi, vertendique se in contrarium: cum ex diuerso nemo æquè videri debeat velle, quàm cuius voluntas vsque eò certa est, vt æterna sit? An si is quoque vult, qui potest statim nolle, is non videbitur velle, in cuius naturam non cadit nolle? Agedum, inquit, si possunt, resistent. Hoc dicis, Omnia ¹²⁵ ista ingentibus ¹²⁶ interuallis diducta, & in custodiam vniuersi disposita, stationes suas deferant, subitâ confusione rerum sidera sideribus incurrant, & ruptâ rerum concordia in ruinam diuina labantur, contextusq; velocitatis citatissima, in ¹²⁷ tot sæcula promissas vices in medio itinere destituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntque opportunis ¹²⁷ libra-

119. SUBSTITUIT.] *Me non habuit animi consilii que sui scopum. Non proposuit aut supposuit in mente talem.*

120. NOTA.] *Gentis nomine.*

121. CONFERAM.] *Proprie, vbi plures donant. Inde formula, Ex ære collato.*

CAP. XX. 122. CANDIDATUS.] *Nec miror, si candidati magistratum as suum & alienum professi sint: quare? vt liqueret censum Senatorium eos habere, qui ad magistratus, & publicum illum splendorem, quærebatur.*

123. AUT REVS.] *Sed quâ causâ rei igitur professe? an non omnes, sed Repetundarum, Peculatus, aut criminum, in quibus pecuniaria res agebatur? Itaque ibi videndum, quid in suo ære, quid in alieno haberent: & inde sæpe in culpam aut innocentiam ar-*

gumenta. Sed & opus deducere as alienum, vt litis aestimatio deinde solueretur. Mihi hoc in mente: melius promenti, acceptor ero. Sed heus, succurrit, an non illa sententia: Neque extra iudicium, neque in iudicio (si quis trahat) fatebor me illius debitorem. Extra iudicium, cum in candidâ meâ ero: sine in sordidâ, reus.

CAP. XXI. 124. VIR BONVS.] *Dissimile est, nam potest desinere bonus esse. sed hoc quoque scilicet è sublimitate illâ, an arrogantia Stoicâ, qui Hominem Deo parem: louem plus non posse, quàm virum bonum, & hæc alia iactabant.*

CAP. XXII. 125. INTERVALLIS.] *Quæ inter celos & sidera ipsa sunt.*

126. TOT SÆCULA.] *Nec enim immortalem mundum Stoici faciunt.*

libramētis, mundum ex æquo temperantia, repentinò concrementur¹²⁷ incendio, A
& ex tantâ varietate soluantur, atque eant in vnum omnia. Ignis cuncta possideat, quem
deinde pigra nox occupet, & profunda vorago¹²⁸ tot deos sorbeat. Est tanti, vt tu coar-
guaris, ista¹²⁹ concidere? Profunt tibi etiam inuito, euntque ista tuâ causâ: etiam si
XXI II¹³⁰ maior illis alia, ac prior causâ est. Adice nunc, quòd non externa cogunt deos, sed
sua illis¹³¹ in legem aeterna voluntas est. Statuerunt, quæ¹³² non mutarent. Itaque non pos-
sunt videri facturi aliquid,¹³³ quamuis nolint: quia quidquid desinere non possunt, per-
seuerare voluerunt: nec vquam primi consilij deos pœnitet. Sine dubio¹³⁴ stare illis &
desciscere in contrariû, non licet: sed non ideò, quia vis sua illos in proposito tenet,¹³⁵ ex
imbecillitate permanent: sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est.
In primâ autem illâ¹³⁶ constitutione, cum vniuersa disponent, etiam nostra videntur,
rationemq; hominis habuerunt. Itaque non possunt videri suâ tantùm causâ decurrere,
& explicare opus suum: quia pars operis sumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ,
& cæteris cælestibus beneficium: quia etiam si¹³⁷ potiora illis sunt, in quæ oriuntur, nos B
tamen in maiora ituri iuuant. Adice, quòd destinato iuuant. ideoque obligati sumus,
qui non in beneficium ignorantium incidimus, sed hæc quæ accipimus, accepturos scie-
runt: & quamquam maius illis propositum sit, maiorque actus sui fructus, quàm serua-
re mortalia: tamen in nostras quoque vtilitates à principio rerum præmissa mens est, &
is ordo mundo datus, vt appareat curam nostri non inter vltima habitam. Debemus pa-
rentibus nostris pietatem. & multi non vt gignerent, coierunt. Dij non possunt videri
nescisse, quid effecturi essent, cum omnibus alimenta protinus, &¹³⁸ auxilia provide-
rint: nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim
nos antè¹³⁹ natura, quam fecit: nec tam leue opus sumus, vt illi potuerimus¹⁴⁰ excide-
re. Vide quantum nobis permiserit, quàm¹⁴¹ non intra homines, humani imperij con-
ditio sit. vide in quantum corporibus vagari liceat, quæ non coercuit¹⁴² sine terrarum, sed
fed

127. LIBRAMENTIS.] *Quòd Sol remotior, quòd Luna vicinior, quòd ille ardore diurno, hæc humor nocturno, inuicem temperant.*

128. INCENDIO.] *Stoicorum ἐκπύρασι.*

129. TOT DEOS.] *Nam Chrysippus & Cleanthes, v. Plutarchus ait, cælum, terram, aërem, mare diis compleuerunt. & neminem tamen ex tam multis immortalem reliquerunt, excepto vno Ioue. Imò ceteros omnes natos esse, & interituros, ex ignis vi. Vide nos Physiol. 11. Diss. XXII.*

130. CONCIDERE?] *Secutus sum libros, & Gruteri nostri coniecturam: nisi quòd interrogatione animauerim. Estne tanti, inquit, & condignum scilicet præmium, ad te arguendum, vt ista omnia collabantur & ruant? Nam hoc optas, & obicitis: Si possunt nolle, desinant. Atquin, o homo, non desinant: profunt tibi, proderuntq; vel inuito.*

131. MAIOR ILLIS.] *Lex illa vniuersi, & conseruatio rerum.*

CAP. XXIII. 132. IN LEGEM.] *Quid aptius aliûsque dici potest? legite hæc, qui animo tales estis.*

133. NON MUTARENT.] *Nam vt i. Quest. Natur. Maiestatem deminutio est, & confessio erroris, mutanda fecisse. Necesse est ei eadem placeant, cui nisi optima placere non possunt.*

134. QUAMVIS NOLINT.] *Clarius, quasi vt nolint. Ibiæm (in Questione.) Seneca: Nec ob hoc minus liber aut potens est: ipse est enim necessitas sua.*

135. STARE.] *Malè voculam expulerant: libri asserunt & sensus. Sidera quiescere non possunt, etsi tu voves: neque item in contrarium aut diuersum exorbitare.*

136. EX IMBECILLITATE.] *Mei libri, in imbecill. Puto ipse, nec imbecillitate: ex sillabâ prioris vocule.*

137. CONSTITUTIONE.] *Quâ primâ? cuiusque mundi, cum renascuntur (Stoico sensu): an illâ apud Iouem ab æterno?*

138. POTIORA ILLIS.] *Sic statim: Maius illis propositum, maiorque actus sui fructus, quàm seruare mortalia. De Ira 11. cap. xxvii. Non enim nos causa mundo sumus. nimis nos suspicimus, si digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. Et est Stoicum dogma, Mundum factum Deorum hominumque causâ.* D

139. AUXILIA.] *Elibris est. vulgò, & vtilia.*

140. NATURA QUAM.] *Id est, Deus.*

141. EXCIDERE.] *Fortuitò & quasi per casum nasci. Dum aliud opus struit, nos præter opus obiter genuit. An excidere etiam, elabi eius mente, interpretemur? non sumus tam leuis res, vt extra curam cogitationemq; posuerit.*

142. NON INTRA HOMINES.] *Imò & ad animantes ceteras pertinet, quibus iugum nempe damus.*

143. FINE TERRARVM.] *Sive, quia maria sulcamus, in aërem vehiculis aut funibus tollimus; sive, quia oculos etiam mittimus in ipsum cælum; sive denique quia nulli gleba affixis quaquaerius licet ire.*

A sed omnem in partem sui misit. vide, animi quantum audeant, quemadmodum soli aut nouerint deos, ¹⁴⁴ aut querant, & mente in altum datâ diuina ¹⁴⁵ comitentur. Scias, non esse hominem ¹⁴⁶ tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum, natura nihil habet quo magis gloriatur, aut certe ¹⁴⁷ cui gloriatur. Quantum iste furor est, ¹⁴⁸ controuersiam diis muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic erit gratus, quibus gratia referri ¹⁴⁹ sine impendio non potest, qui negat ab his accepisse se, à quibus ¹⁵⁰ cum maxime accipit, qui & semper daturi sunt, & numquam recepturi? Quanta autem peruersitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam infitianti benignus est: & continuationem ipsam, seriemque beneficij, argumentum vocare necessario dantis? *Nolo, sibi habeat, quis illum rogat?* & omnes alias impudentis animi voces his adstrue. Non ideo de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit: cuiusque beneficiorum, vel hoc maximum, quod ¹⁵¹ etiam querenti daturus est. Non xxiv. vides, quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad salubrium rerum patientiam cogant: Plentium corpora, ac repugnantium, diligenti curâ fouent: & nembra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura ¹⁵² constringunt: & mox liberalia studia inculcant, adhibito ¹⁵³ timore nolentibus. ¹⁵⁴ Ad vltimum, audacem ¹⁵⁵ iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur, ¹⁵⁶ coactam applicant. ¹⁵⁷ Adolescentibus quoque, ac iam ¹⁵⁸ potentibus sui, si ¹⁵⁹ remedia metu aut intemperantiâ reiciunt, vis adhibetur ac seruitus. Itaque beneficiorum maxima sunt, quæ a parentibus accipimus, dum aut ¹⁶⁰ nescimus, ¹⁶¹ aut nolumus. His ingratis, & xxv. repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati: qui aliquid incommodi precari solent his quibus obligati sunt, aliquid aduersi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc rectè faciant, & piâ voluntate, queritur: quorum animus simillimus est prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exsilium, vt desertam fugientemque comitentur: optant inopiam, vt magis desideranti donent: optant morbum, vt assideant: & quidquid inimicus optaret, amantes vouent. Ferè idem itaque exitus est odij, & amoris infani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium iniuriâ veniunt: cum fatius sit vel cessare, quam per scelus officio locum querere. Quid si gubernator à diis tempestates infestissimas, & procellas petat, vt gratior ars sua periculo fiat? quid si imperator deos oret, vt magna vis hostium circumfusa castris, fossas subito impetu compleat, & vallum trepidante exercitu ¹⁶² conuellat, & in ipsis ¹⁶³ portis infesta

signa

144. AVT QVERANT.] Pulchrè. & hoc ipsum diuina mentis signum, quod semper inuis ad diuina.

145. COMITENTVR.] Siderum nempe cursum. Vide libri II. supra, cap. XXIX. libri III. cap. XX.

146. TVMVLTVARIVM.] Epicuri desipiens dogma, à fortuito atomorum concursu nos formantis.

D 147. CUI GLORIETVR.] O acutè & verè: Vide De Vit. beat. (ex vulgata distinctione) cap. XXXII.

148. CONTROVERSIAM.] In dubium vocare Dei beneficia, & sint ne verè talia, atque à voluntate.

149. SINE IMPENDIO.] Nempe aduersus homines. quibus reddi gratia sine re non potest.

150. CVM MAXIME.] Possit & legi: cum maxima accepit, & semper.

151. ETIAM QVERENTI.] Querulo & increpanti. At Pincianus, non querenti: id est, nolenti.

CAP. XXIV. 152. CONSTRINGVNT.] Fasciis, & in cunis.

153. TIMORE.] A virgâ & ferulâ.

154. AD VLTIMVM.] Quomodo, si de adolescentiâ mox subiungit? an fortè, adulterorum?

155. IUVENTAM.] Ideò adolescentiâ hic proponit (contra etatum seriem:) quia de animi & morum formatione agit, atque opportunè studiis adiunxit.

156. COACTAM.] Vi patriæ potestatis, metu Abdicationis.

157. ADOLESCENTIBVS.] De Adultis dixit. at etiam, inquit, cum adolescent, vis & imperium adhibentur.

158. POTENTIBVS SVI.] Sumptâ virili Togâ, quæ ideo Libera dicta. cum custos & pedagogus remoti.

159. REMEDIA.] Ad corporis morbos refer. nam de animi, iam præiit.

160. NESCIVS.] In infantia & pueritiâ.

161. AVT NOLVMVS.] In adolescentiâ & iuuentâ.

CAP. XXV. 162. CONVELLAT.] Nam stipitibus interpositis fiebat. unde hæc phrasis. Lib. v. De Milit. Rom. dixi.

163. PORTIS.] Castrorum, quæ quatuor erant.

- signa constituat, quò maiore cum gloriâ rebus lapsis profligatisque succurrat? Omnes A isti beneficia sua detestabili viâ ducunt, qui deos contra eum aduocant, cui ipsi¹⁶⁴ affuturi sunt, & antè illos sterni, quàm erigi volunt. Inhumana ista, & peruersè grati animi
- XXVI. natura est, contra eum optare, cui honestè deesse non possis. Non nocet illi votum meum, inquit, quia simul opto & periculum, & remedium. Hoc dicis, non nihil te peccare, sed minus quàm si sine remedio periculum optares. Nequitia est, vt extrahas, mergere; euertere, vt fuscites; vt emittas, includere. Non est beneficium,¹⁶⁵ iniuriæ finis: nec vnumquam id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo, quàm sanes. potes inire gratiam, si quia vulneratus sum, sanas: non, si vulneras, vt sanandus sim. Numquam cicatrix, nisi¹⁶⁶ collata vulnere, placuit: quod ita coisse gaudemus, vt non fuisse malleamus. Si hoc ei optares, cuius nullum beneficium haberes, inhumanum erat votum: quanto inhumanius ei optas, cui beneficium debes?
- XXVII. Simul, inquit, vt possim ferre illi opem, precor. Primum, vt te in mediâ parte voti tui¹⁶⁷ occupem, iam ingratus es. nondum audio quid illi velis præstare: scio quid illum B velis pati. Sollicitudinem illi & metum, & maius aliquod imprecaris malum. optas vt ope indigeat: hoc contra illum est. optas vt tuâ indigeat ope: hoc pro te est. non succurrere vis illi, sed soluere. Qui sic properat, ipse¹⁶⁸ solui vult, non soluere. Ita quod vnum in voto tuo honestum videri poterat, turpe & ingratum est, nolle debere. optas enim, non vt tu facultatem habeas referendæ gratiæ, sed vt ille necessitatem implorandæ. Superiorem te facis, & quod nefas est, benè meritum¹⁶⁹ ad pedes tuos mittis. quanto fatius est, honestâ voluntate debere, quàm per malâ rationem soluere? Si infitiareris quod acceperas, minùs peccares: nihil enim nisi quod dederat, amitteret: nunc vis illum subiici tibi iacturâ rerum suarum, & status mutatione in id deuocari, vt infra¹⁷⁰ beneficia sua¹⁷¹ iaceat. Gratum te reputabo? coram eo, cui prodesse vis, opta. Votum tu istud vocas, quod inter gratum & inimicum potest¹⁷² diuidi? quod non dubites aduersarium & hostem fecisse, si extrema taceantur? Hostes quoque optauerunt capere quasdam vrbes, vt seruarent: & vincere quosdam, vt ignoscerent. nec ideò non hostilia C vota: in quibus, quod mitissimum est, post crudelitatem venit. Denique qualia esse iudicas vota, quæ nemo tibi minùs volet, quàm is pro quo fiunt, succedere? pessimè cum eo agis, cui vis à diis noceri, à te succurri: iniquè cum ipsis diis. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. vt tu profis, dii nocebunt? Si accusatorem submitteres, quem deinde remoueres, si aliquâ illum lite implicares, quam subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret: quid interest, vtrum istud fraude tentetur, an voto? nisi quòd¹⁷³ potentiores illi aduersarios quæris. Non est quod dicas: Quam enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut¹⁷⁴ superuacuum est, aut¹⁷⁵ iniuriosum: imò iniuriosum, etiamsi irritum. Quidquid non efficis,¹⁷⁶ Dei munus est: ¹⁷⁷ iniuria verò, quidquid optas. Sat
- XXVIII. est. tibi non aliter debemus irasci, quàm si feceris. Si vota, inquit, valuissent, & in hoc valuissent, vt tutus esses. Primum, certum mihi optas periculum sub incerto auxilio. deinde vtrumque certum puta: quod nocet, prius est. Præterea, tu conditionem voti D

164. AFFUTURI.] *Defensuri.*CAP. XXVI. 165. INIURIÆ FINIS.] *Definere iniuriam esse.*166. COLLATA VULNERI.] *Id est, per se non placet, sed comparatione placet. Malo, quàm vulnus.*CAP. XXVII. 167. OCCUPEM.] *Voto nondum plenè prolato, proueniam.*168. SOLVI VULT.] *Ita me Deus, acutissimè. Significat, illi graue est beneficium, & liberari statim vult: nec tam gratus esse, quàm expeditus.*169. AD PEDES.] *Vt supplex tibi sit.*170. BENEFICIA SUA.] *Pro hominibus acceperim, & iis quibus benè fecit. Antè notauimus, sic usurpari.*171. IACEAT.] *Ad pedes, vt præmisit.*172. DIUIDI.] *Quia prior pars hostilis est, altera amica.*173. POTENTIORES.] *Ipsos deos, quos voto conuenis.*174. SUPERVACVVM.] *Si non succedit, non auditur.*175. INIURIOSVM.] *Si auditur, cum noxâ scilicet coniunctum.*176. DEI MVNVS.] *Qui te benignior, parcat, nec exaudit.*177. INIURIA.] *In animo tuo, & ipsâ illâ conceptione voti.*

A voti tui nostri: me tempestas occupavit, portus ac praesidij dubium. Quantum existimas tormentum, etiamsi accepero, eguisse? etiamsi servatus fuero, trepidasse? etiamsi absolutus fuero, causam dixisse? Nullius metus tam gratus est finis, ut non gravior sit solida & inconcussa securitas. Opta, ut reddere mihi beneficium possis, cum opus erit, non ut opus sit. Si esset in tua potestate quod optas, ¹⁷⁸ ipse fecisses. **Quanto hoc** XXIX.
 honestius votum est? Opto in eo statu sit, quo semper beneficia distribuatur, numquam desideret. ¹⁷⁹ Sequatur illum materia, qua tam benigne utitur largiendo iuvandoque, ut numquam illi sit dandorum beneficiorum inopia, datorum penitentia. Naturam per se pronam ad humanitatem, ad misericordiam, & clementiam, irriter ac prouocet turba gratorum: quos illi & habere contingat, nec ¹⁸⁰ experiri necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo ¹⁸¹ placandus. tam aequali in eum fortuna indulgentiam perseueret, ut nemo in illum possit esse, nisi conscientiam gratus. Quanto haec iustiora vota sunt, quae te in nullam occasionem differunt, sed gratum statim ¹⁸² faciunt? Quid enim prohibet referre gratiam prosperis rebus? quam multa sunt, per quae quidquid debemus, reddere etiam felicibus possumus? fidele consilium, assidua conuersatio, sermo comis, & sine adulatione iucundus; aures, si deliberare velit, ¹⁸³ diligentes; ¹⁸⁴ tutela, si credere; conuictus familiaritas. Neminem tam alte secunda posuerunt, ut non illi eo magis ¹⁸⁵ amicus desit, quia nihil absit. **Ista tristis, & omni voto submouenda occasio,** XXX.
 ac procul repellenda. ut gratum esse possis, ¹⁸⁶ iratis diis opus est? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius cum eo agitur, cui ingratus es? Proponere in animo tuo carcerem, vincula, sordes, seruitutem, bellum, egestatem: haec sunt occasiones tui voti. si quis tecum contraxit, per ista ¹⁸⁷ dimittitur. Quin potius eum potentem esse velis, cui plurimum debes, & beatum? Quid enim (ut dixi) vetat, te referre etiam summam felicitate praeditis gratiam? cuius plena tibi occurrerit & varia materia. Quid? tu nescis debitum etiam locupletibus solui? Nec te inuitum ¹⁸⁸ distringam: Omnia sane excluderit opulenta felicitas; monstrabo tibi, cuius rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes stumentem, ipsaque consuetudine pro rectis ¹⁸⁹ blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum, vindicet a consensu concentuque falforum. Non vides quemadmodum illos in praecipua agat extincta ¹⁹⁰ libertas, & fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ¹⁹¹ ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulandi ¹⁹² certamen est, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandissime fallat? Ignorauere vires suas, & dum se tam magnos quam audiunt, credunt, ¹⁹³ attraxere superuacua, & in discrimen rerum omnium peruentura bella: vtilem & necessariam rupere concordiam: secuti iram, quam nemo reuocabat, multorum sanguinem hauserunt, fufuri nouissime suum,

CAP. XXVIII. 178. IPSE FECISSES.] Ipse in discrimen me adduxisses, ipse lassisses, deiecisses: ut scilicet auxilio esses. Ergo scelus admisisses, ut gratus deinde esses? Nam certe qui optat, cupit, qui cupit, fecerit si possit.

CAP. XXIX. 179. SEQUATUR.] Facilis ei sit, habeat, nec vnumquam destituat.

180. EXPERI RI.] Ipse auxiliator ille, auxilij nunquam egeat.

181. PLACANDVS.] Nemini supplicare debeat, nullius iram mitigare.

182. FACIUNT.] Optimo illo, & tam propenso, animo.

183. DILIGENTES.] Ad audiendum, & mox suadendum.

184. TUTE.] Ad continentium, siquid arcani deposuit.

185. AMICVS DESIT.] Quia semper magnae fortunae (Vellej dictum) comes adulatio: & veritas ac candor apud felices potentesque, vix habitant.

CAP. XXX. 186. IRATIS DIIS.] Ut noceant.

187. DIMITTITVR.] Siquis vinculo aliquo tecum haeret, per haec liberatur. Ista enim ei optas, ut solueret aut solui possit.

188. DISTRINGAM.] Illigatum tenebo.

189. BLANDA AUDIENDI.] Tacitus de hoc genere: Quorum aures ita formatae, ut nil nisi iucundum, & laesurum, accipiant. Ideo Diogenes, Adulationem, melleum esse laqueum.

190. LIBERTAS.] Amicorum & familiarium, quae apud eum nefas vti.

191. EX ANIMI.] Formula vetus, quae significabant purius, liberè, & ex interiore sensu dici.

192. CERTAMEN EST.] Quod vetus illud dictum expressest, ab isto aut proximo ano: Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit.

193. ATTRAXERE.] Vt rō aduocarunt & arceserunt bella.

194. DVM

suum, ¹⁹⁴ dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minus existimant turpe A
quàm vinci, & perpetua credunt, quæ in summum perducta maximè nutant. Ingentia
super se ac suos regna fregerunt, nec intellexerunt, in illâ scenâ, & vanis & citò diffuen-
tibus bonis refulgente, ex eo tempore ipsos nihil non aduersi expectare debuisse, ex
XXXI. quo nihil veri audire potuerunt. Cùm bellum Græciæ indiceret Xerxes, ani-
mum tumentem, oblitumque quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aie-
bat, non latuos nuncium belli, & ad primam aduentus famam, terga versuros: alius,
nihil esse dubij, quin illâ mole non vinci solùm Græcia, sed ¹⁹⁵ obrui posset: magis ve-
rendum, ne vacuas desertaque vrbes inuenirent, & profugis hostibus vastæ solitudines
relinquerentur, non habituris, vbi tantas vires exercere possent. Alius, illi vix rerum na-
tura sufficere, angusta esse classibus maria, militi castra, explicandis equestribus co-
piis campeltria, vix patere ¹⁹⁶ cælum satis ad emittenda omni manu tela. Cùm in hunc
modum multa vndique iactarentur, quæ hominem nimiam æstimatione sui furentem
concitarent, ¹⁹⁷ Demaratus Lacedæmonius solus dixit, ipsam illam quæ sibi placeret mul-
titudinem, indigestam & grauem, metuendam esse ducenti: ¹⁹⁸ non enim vires, sed pon-
dus habere: immodica numquam regi posse, nec diu durare, quidquid regi non potest.
In primo, inquit, statim monte Lacones obiecti, dabunt tibi sui experimentum. Tot
ista gentium milia ¹⁹⁹ trecenti morabuntur, hærebunt in vestigio fixi, & commissas sibi
angustias tuebuntur, & corporibus obstruent. tota illos Asia non mouebit loco. tantas
minas belli, & pænè totius generis humani ruentis impetum, paucissimi sustinebunt.
Cùm te ²⁰⁰ mutatis legibus suis natura ²⁰¹ transmiserit, in semitâ hærebis, & æstimabis
futura damna, cùm putaueris quanti Thermopylarum angusta constiterint. Scies te fu-
gari posse, cùm scieris posse retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis, velut torrentis
modo ablatis, cuius cum magno terrore prima vis defluit: deinde hinc atque ²⁰² illinc co-
orientur, & ²⁰³ tuis te viribus prement. Verum est quod dicitur, maiorem belli appa-
ratum esse, quàm qui recipi ab his regionibus possit, quas oppugnare constituis. Sed hæc
res contra nos est: ob hoc ipsum te Græcia vincet, quia non capit. vti toto te non potes. C
Præterea, quæ vna rebus salus est, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis
opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labantia. Multo antè vinceris, quàm vi-
ctum esse te sentias. Ceterum non est, quòd exercitum tuum ob hoc sustineri putes
non posse, quia numerus eius duci quoque ignotus est. Nihil tam magnum est, quod
perire non possit: cui nascitur in perniciem, vt alia quiescant, ex ipsâ magnitudine suâ
caussa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Diuina atque humana impellentem,
& ²⁰⁴ mutantem quidquid obstiterat, trecenti stare iusserunt: stratusque per totam pas-
sim Græciam Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba distaret. Itaque Xerxes pu-
dore, quàm damno miserior, Demarato gratias egit, quòd solus sibi verum dixisset, &
permi-

194. DVM VINDICANT.] *Miror quid illud sit, quod in meis libris additur. in altero quidem, dum hoc sepe iudisse vindicant: altero opt. dum hæc specie iudissi vindicant. Numquid, hæc specie iusti?*

CAP. XXXI. 195. OBRUI.] *In totâ hac nar-
ratiunculâ Declamatorij stoculi sparsi. iste vnus, &
olim Claudij Marcelli, qui in huius argumenti Sna-
soriâ: Non vincet nos, sed obruent, pronunciat
à Spartanis facit.*

196. CÆLVM.] *Acærem.*

197. DEMARATVS.] *Olim rex Sparta, & tunc
exsul.*

198. NON VIRES.] *Liuius similiter: Esse im-
pedimentum maius, quàm auxilium.*

199. TRECENTI.] *Mira prædictio Demarati. &
quemodo hæc tam distincta, nisi post factum, sciri po-
tuerunt? Sed ista quoque ex declamantium licentiâ:
donemus.*

200. MUTATIS LEG.] *Declamator in Snaforiâ
11. Maria terrasque rerum Natura statione mu-
tauit suâ: moriamur trecenti, vt hic primum in-
uenierit, quod mutare non possit. Vides Mutandi
verbum in hæc re placuisse. quia nempe è terrâ mare,
& mari terram fecit. Herodotum vide.*

201. TRANSMISERIT.] *In Græciam, constrato
Hellepono.*

202. ILLIC COORIENTVR.] *Mei libri iterum
hic voces inserunt. alter, illinc similis nascentur co-
orientur: alter opt. à similis nascentur. Quid hoc
est? an apibus similes nascentur? h'v'v' è δρεα ε'v'v'
μελιοςδ'ων ad v'v'v'.*

203. TVIS TE VIR.] *Quas explicare non po-
teris. quæ se inuoluent aut obiterent.*

204. MUTANTEM.] *Sensu, quo supra.*

205. MA-

Apermissit petere quod vellet: petit ille, vt Sardes²⁰⁵ maximam Asiae ciuitatem curru ve-
ctus intraret, ²⁰⁶ rectam capite tiaram gerens. id solis datum regibus. Dignus fuerat pre-
mio, antequam peteret: sed quam miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui verum diceret
regi, nisi qui ²⁰⁷ non dicebat sibi? Diuus Augustus filiam ²⁰⁸ intra pudicitiae ma-
ledictum impudicam ²⁰⁹ relegauit, & flagitia Principalis domus in publicum ²¹⁰ emi-
sit: admissos ²¹¹ gregatim adulteros, pererratam nocturnis ²¹² comessationibus ciuita-
tem, forum ipsum ac ²¹³ rostra, ex quibus pater legem de adulteriis rulerat, filiae in stu-
pra placuisse, quotidianum ²¹⁴ ad Marsyam concursum: cum ex adultera in ²¹⁵ qua-
stuariam versa, ius omnis licentiae sub ²¹⁶ ignoto adultero peteret. ²¹⁷ Haec tam vindi-
canda Principi quam tacenda (quia quarundam rerum turpitudine etiam ²¹⁸ ad vindi-
cantem redit) parum potens ira publicauerat. Deinde cum, interposito tempore, in lo-
cum irae subiisset ²¹⁹ verecundia, gemens, quod non illa silentio pressisset, quae tamdiu
nescierat, ²²⁰ donec loqui turpe esset, saepe exclamauit: *Horum mihi nihil accidisset, si aut*
B Agrippa, aut Mecenas vixisset. Adeo tot habenti millia hominum, duos reparare diffi-
cile est. Caesae sunt legiones; & protinus scriptae. fracta classis; & intra paucos dies nata-
uit noua. sauitum est in opera publica ignibus; surrexerunt meliora consumptis: tota
vita, Agrippa & Mecanatis ²²¹ vacauit locus. Quid putem? defuisse similes qui assume-
rentur, an ipsius vitium fuisse, qui maluit ²²² queri, quam ²²³ querere? Non est quod
existimemus, Agrippam & Mecanatem solitos illi vera dicere: qui si vixissent, inter dis-
simulantes fuissent. Regalis ingenij mos est, in praesentium contumeliam, amissa lau-
dare,

205. MAXIMAM ASIAE.] In Lydia sita est, & Strabonis etiam auo magna.

206. RECTAM CAPITIBUS.] Quam & Citarim appellant. De hoc ritu Plutarchus in Artaxerxe, Xenophon 11. Anabasi. Sed Suidas optime, & nostram hanc rem simul tangit ex Philarchi Histor. xi. Tiara, inquit, ornatus capitis, quam soli reges rectam ferebant apud Persas. duces autem, inclinatam. Demaratus autem Lacedaemonius, qui cum Xerxe Athenas venit, ob successum aliquem latiorum rege ei permittente peteret quod vellet, petiit in recta tiara Sardes inuehi.

207. NON DICEBAT.] Ego hoc teneam, et si meis libri negatio abest. Sententia, Nemo è Persis & indigenis regi verum dixit, solus hic homo exterus, cuius res non agebatur. Nihil ei ex victoria aut clade accedebat, decebatque. Non ergo sibi dicebat, id est in rem aut commodum suum. Tamen libri sine negatione, ut dixi: & interpretare, Qui sibi dicebat, alius non audietur. Itaque nec videbatur ius dicere.

CAP. XXXII. 208. INTRA PUDICIAM.] Non capio, alius viderit. quidam libri, ultra: atque omnino ego legam, ultra impudicitiae. id est, adeo impudicam, vt hoc maledictum commune flagitia eius excederent. Plus erat, quam impudica.

209. RELEGAVIT.] In Pandateriam insulam primo, mox Rheginorum opido clausit.

210. EMISIT.] Suetonius: De filia, absens, ac libello per Questorem recitato, notum Senatui fecit.

211. GREGATIM.] Sunt ex ipsa accusatione, sine percriptione Augusti. Gregatim autem, quod non singulos, sed per greges & classes admitteret. O propudium!

212. COMESSATIONIBUS.] Cum hic atque illic apud amastios suos lurcetur.

213. ROSTRA.] Ibi quoque, haud dubie, lectu-

lis stratis comessabunda, & quod sequitur.

214. AD MARSYAM.] Cuius statua in foro erat, & ad eam tribunal. Itaque coronare Marsyam vi-ctores solent, & qui causas tenuissent. At haec muliercula, libidinum coronas, & pugnarum numeros, imponebat. Plinius xxi. cap. 111. Apud nos exemplum licentiae huius non est aliud, quam filia D. Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam litterae illius Dei gemunt. Quibus postremis legerim, litterae illius degemunt. Qui Deum ad Augustum refert, errat: Etiam de Diuo praesertit, sed nec audiendus mihi, qui rescribit. At de Seneca loco, non negauerim coronas eas simpliciter ad conuiuiales referri posse, quas abiens ipsa & comessatores Marsya imposuerunt: nam & id sedum, testari ibi conuiuatos esse.

215. QUASTUARIAM.] Fecit me ergo, quod Messalina, similis aut gemina mulier? Excepit blanda intrantes, atque ara poposcit.

216. IGNOTO.] Qui nec ipsam, quem nec ipsa nosset.

217. HAEC TAM.] Ita recte, absque negatione. vindicanda sane haec erant, sed & tacenda. ex Germanorum moribus Taciti effato: Scelera ostendi oportere, dum puniuntur; flagitia abscondi.

218. AD VINDICANTEM.] Maximè hunc, & patrem.

219. VERECUNDIA.] Pudor è domestico flagitio.

220. DONEC LOQUI.] Cum iam in summo, & sine remedio essent.

221. VACAVIT.] Imò Crispus Sallustius, incolu-
lumi Mecenate proximus, mox praecipuus cui secreta Principum inniterentur. Tac. 111. Annal. sed nomen, aut gratiam forsasse parem non habuit.

222. QUERI.] Se non habere.

223. QUERERE.] Vt haberet.

CAP.

dare, & his virtutem dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non est. A
 xxxiii. Sed vt me ad propositum reducam, vides quàm facile sit, gratiam referre felicibus, &
 in summo humanarum opum positis. Dic illis non quod volunt audire, sed quod au-
 disse ²²⁴ semper volent: plenas aures præstare possis? effice, ne felicitati suæ credat: vt sciat
 filium vile. Quæris, quid felici præstare possis? effice, ne felicitati suæ credat: vt sciat
 illam multis & fidis manibus continendam. Parùm in illum contuleris, si illi semel stul-
 tam fiduciam permansuræ semper potentia excusseris, docuerisque mobilia esse quæ de-
 dit casus, & maiore cursu fugere quàm veniunt: nec his portionibus, quibus ad summa
 peruentum est, retro iri? sæpe inter fortunam maximam & vltimam ²²⁵ nihil interesse?
 Nescis quantum sit pretium amicitia, si non intelligis multum te ei daturum, cui dede-
 ris amicum, rem non domibus tantum, sed sæculis raram: quæ non aliubi magis deest,
²²⁶ quàm vbi creditur abundare. Quid? istos tu ²²⁷ libros, quos vix nomenclatorum
 complectitur aut memoria, aut manus, amicorum existimas esse? Non sunt isti amici,
 qui agmine magno ²²⁸ ianuam pulsant, qui in primas & secundas ²²⁹ admissiones dige- B
 runtur. Consuetudo ista vetus est regibus, regesque simulantibus, ²³⁰ populum amico-
 rum describere. Est proprium superbia, ²³¹ magno aestimare introitum, ac tactum sui
 liminis, pro honore dare, vt ostio suo propius ²³² affideas, vt gradum prior intra domum
 xxxiv. ponas, in quâ deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoque excludunt. Apud
 nos primi omnium ²³³ C. Gracchus & mox Liuius Drusus instituerunt segregare tur-
 bam suam, & alios ²³⁴ in secretum recipere, alios ²³⁵ cum pluribus, alios ²³⁶ cum vniuer-
 sis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, ²³⁷ numquam veros.
 Amicum vocas, cuius ²³⁸ disponitur salutatio? aut potest huius tibi patere fides, qui per
 fores ²³⁹ malignè apertas non intrat, sed illabitur? Huic peruenire vsque ad ²⁴⁰ distin-
 gendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiscuum ignotis,
²⁴¹ AVE,

CAP. XXXIII. 224. SEMPER VOLENT.] *Quod eternum iuuabit, vt solent bona & recta consilia aut monita. Contra in adulatione. Critias:*

Ὅστις δὲ τοῖς φίλοις πάντα πρὸς χάριν
 Πράσσειν ὁμιλεῖ, τῆς αἰσῆς αὐτῆς ἠδ' οὐκ
 Ἐχθρὰν καθίστησ' εἰς τὸν ὕστερον χρόνον.
 Quicumque amicis, gratia causa, omnia
 Dicit facitque; is ille præfens gaudium
 Permutat odio, in posterum tempus, graui.

225. NIHIL INTER.] *Noster de Tranquill. Horæ momentum interest, inter folium & aliena genua.*

226. QVAM VBI.] *Apud diuites & felices: quorum res & fortuna, non ipsi amantur.*

227. LIBROS.] *Nota morem, amicos & clientes, nominatim atque ordine, in libros digerebant nomenclatores, vt meminisse & nominare possent, ac domino suggerere. Epist. LXVIII. Digerere in litteram fenes orbos.*

228. IANVAM.] *Mane salutaturi.*

229. ADMISSIONES.] *Solent pro dignitatum discrimine amicos aut clientes diuidere. Honestiores primos ad salutationem admittere: cum alios tertiosque. Probabile & in iis libris, de quibus antè, descriptos ita fuisse. Lampridius in Alexandro: Moderationis tantæ fuit, vt amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, ægrotantes viseret. Quamquam ille fortasse de locis Senatoriis & Equestribus accipiendus. Tibertius amicos etiam in tres classes descripsit, quod apud Suetonium cap. XLVI. videtur. Ergo primæ admissionis, erant honestiores & quasi interiores amici, de quibus & Seneca de Clem. 1. cap. X. Totam cohortem primam interioris ad-*

missionis. *Ab hoc more Admissionales, & officium Admissionis: de quibus ego ad VI. Annal. Taciti.* C

230. POPVLVM.] *Catum & turbam ita dicunt.*

In Manilio: Aërei populi, de auibus. In eodem:

— populos exponere captos, de piscibus. *In Apuleio: sepcedum populorum vnda, de formicis. In Columella: Duo populi coniungi debent, de epibus. Denique in Floro: populus virorum. Ita igitur & hic populus amicorum: sicut item Homero & Græcis ἑθνος. In Sidonio satis audaciter: Scelerum populus, id est copia peccatorum.*

231. MAGNO AESTIMARE.] *Imò & Ostiarj vendebant. Vide De const. sap. cap. XIV.*

232. ASSIDEAS.] *Atque ibi expectes, Donec Bithyno libeat vigilare tyranno. Vide epist. xcv. & alibi.*

CAP. XXXIV. 233.] *C. GRACCHVS.] Nempe isti plebicola, qui magno agmine obsidebantur.* D

234. IN SECRETVM.] *In cubiculum interius.*

235. CVM PLVRIBVS.] *In aliud, atrio proximum.*

236. CVM VNIVERSIS.] *In ipso atrio, vbi communiter salutabant.*

237. NVMQVAM.] *Fortasse, numquid.*

238. DISPONITVR.] *Loco suo, & vice.*

239. MALIGNÈ.] *Ægrè & fastidiosè à superbo ostiario.*

240. DISTRINGENDAM.] *Soluendam, laxandam libertatem: quam metus & reuerentia retinet, ac velut clausam habet. Hæc sensu Distringendam manelim.*

241. AVE

A²⁴¹ AVE, non nisi suo ordine emittitur? Ad quemcumque itaque istorum veneris, quorum salutatio urbem²⁴² concutit, scito etiam si animaduertes obsessos ingenti frequentia²⁴³ vicis, & commeantium in²⁴⁴ utramque partem cateruis itinera compressa, tamen venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non²⁴⁵ in atrio quaeritur. illo recipiendus est, illic retinendus, & in sensus recondendus. Hoc doce, gratus es. Male de te existimas, si inutilis es, nisi afflicto; si rebus bonis superuacuis. Quemadmodum te & in dubiis, & in aduersis, & in latis sapienter geris, ut dubia prudenter tractes, aduersa fortiter, lata moderatè: ita in omnia vtilem te amico exhibere potes. Aduersa eius si nec deserueris, nec optaueris, multa nihilominus, ut non optes, in tantâ varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, ut illarum partem ipse ferat, quamuis pro illo videatur optare, sibi prospicit: sic qui optat amico aliquam necessitatem, quam adiutorio suo fideique discutiat; quod est ingrati, se illi²⁴⁶ præfert, & tanti æstimat illum miserum esse, ut ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare enim se vult, & ut graui sarcinâ liberare. Multum interest, utrum properes referre gratiam, ut reddas beneficium; an, ut ne debeas. Qui reddere vult, illius se commodo aptabit, & idoneum illi venire tempus volet: qui nihil aliud quam ipse liberari vult, quacumque ad hoc cupiet peruenire, quod est pessimæ voluntatis. Ita, inquam, nimia festinatio ingrati est. xxxv. id apertius exprimere non possum, quam si repetiuero quod dixi. Non vis reddere acceptum beneficium, sed effugere. Hoc dicere videris, Quando isto carebo? quocumque modo mihi laborandum est, ne isti obligatus sim. Si optares ut illi solueres de suo, multum abesse videreris à grato: hoc quod optas, iniquius est. Exsecraris enim illum, & caput²⁴⁷ sanctum tibi, dirâ imprecatione defigis. Nemo, ut existimo, de immanitate animi tui dubitaret, si apertè illi paupertatem, si captiuitatem, si famem ac²⁴⁸ metum imprecareris. At quid interest, utrum vox ista tua sit, ²⁴⁹an votum? ²⁵⁰Sanus aliquid horum opta. I nunc, & hoc esse grati puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modò non vsque in²⁵¹ odium, sed tantum ad infirmitatem beneficij perueniret. Quis pium xxxvi dicit Ænean, si patriam capi voluerit, ut captiuitate patrem eripiat? Quis²⁵² Siculos iuuenes, ut bona liberis exempla monstrarent, si optauerunt ut Ætna immensâ ignium vi supra solitum ardens, ²⁵³daret ipsis occasionem exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si Punicum bellum ut finiret, ²⁵⁴perseuerare maluit: nihil Deciis, quod morte patriam seruauerunt, si prius optauerant, ut deuo-

241. AVE.] *Vulgò receptum in his salutationibus. Marialis: Et matutinum porcat ineptus Auc.*

242. CONCVIT.] *Mouet & quatit, quia vndique ad eos concursus.*

243. VICOS.] *Vbi expectant aditum exclusi, & atrio non capiente.*

D 244. VTRAMQUE PART.] *Quine utrimque ad ades veniunt? an qui ab iis abeunt, ad eumque? id est, qui prorsus & rursus commeant. an etiam de iis accipis, qui fortuito transeunt, vias angustas ab hac obliatione esse? Ceterum de copiâ, Virgilius:*

Si non ingentem foribus domus alta superbis, Manè salutantum totis vomit ædibus vnam.

245. IN ATRIO.] *Idem epist. XIX. Errat, qui amicum in atrio quaerit, in conuiuio probat.*

246. PRÆFERT.] *Quia vult ut opus sua sit egens. ab eo pendeat.*

CAP. XXXV. 247. SANCTVM.] *Ob beneficia.*

248. METVM.] *Ita libri consensu, tamen Pincianus mortem vellet, & sagaciter Cruterus, letum. Ego neutrum etiam probo. nam quomodo gratus sit*

(in eo hec tractatiuncula) si mors hominem occupet? Periclitari optat, non perire: & ut auxilij sui egeat. non potest, si obit. Metum igitur teneamus, grandem aliquem, & à grandibus, si vales.

249. AN VOTVM.] *Libri turbant: ac meus & quidam, Aliquid interest, utrum vox ipsa sit voti tui. Sed, meo iudicio, turbant. nam vulgata optima. si voce palam imprecareris, immanis & scianus esses, quid autem interest, an ore, an animo hoc facias? Vox igitur, aperta, votum, tacitum, sed Deo notum.*

250. SANVS.] *Meus: Sanius aliquid, oro, opta: sed & hic vulgatam præfero. sanus, inquit, nihil horum tibi optes. desipias mentis, si facias: cur igitur alteri, quod non tibi?*

251. ODIVM.] *Qui non hostis ex professo factus esset.*

CAP. XXXVI. 252. SICVLOS.] *De quibus lib. III. extremo, supra.*

253. DARET.] *In libro meo aliusq., daretur ipsis occasio. rectè, si supra legas, ardente.*

254. PERSEVERARE.] *Durare, donec ipse idoneus magistratibus & imperiis.*

h

255. OPVS

deuotioni fortissima locum vltima rerum necessitas faceret. Grauiissima infamia est A medici, ²⁵⁵ opus quarere. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, vt maiore gloria fanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna miserorum vexatione vicerunt.

XXXVII ²⁵⁶ Callistratum aiunt, ita certe Hecaton auctor est, cum in exsilium iret, in quod multos simul cum illo ²⁵⁷ seditiosa ciuitas & intemperanter libera expulerat, optante quodam, vt Atheniensibus necessitas restituendi exsules esset, ²⁵⁸ abominatum talem reditum. ²⁵⁹ Rutilius noster animosius. cum enim quidam illum consolaretur, & diceret instare arma ²⁶⁰ ciuilia: breui futurum, vt omnes exsules reuertentur: *Quid tibi, inquit, mali feci, vt mihi peiorem reditum, quam exitum optares? Malo, vt patria exsilio meo ²⁶¹ erubescat, quam reditu ²⁶² mereat.* Non est istud exsilium, cuius neminem non magis, quam damnatum, pudet. Quemadmodum illi seruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi, quia satius erat duos ²⁶³ vnico malo affici, quam omnes publico: ita non seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipse submoueat: qui etiam si bene cogi- B

XXXVIII ²⁶⁴ patrociniū quidem, nedum in gloriam est, incendium extinxisse quod feceris. In quibusdam ²⁶⁵ ciuitatibus, impium votum scelceris vicem tenuit. Demades certe Athenis, cum qui necessaria funeribus venditabat, damnauit, cum probasset magnū lucrum optasse: quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Quæri tamen solet, an merito damnatus sit. Fortasse optauit, non vt multis venderet, sed vt carè: vt paruo sibi constarent, quæ venditurus esset. Cum constet negotiatio ex empto & vendito, quare votum eius in vnam partem trahis, cum lucrum ex vtraque sit? Præterea omnes licet, qui in istâ negotiatione sunt, damnes: omnes enim idem volunt, idem intra se optant. Magnam hominum partem damnabis, cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat. agricolam annonæ caritas erigit. ²⁶⁶ eloquentiæ exoptat pretium litium numerus. medicis ²⁶⁷ grauis annus in quæstu est. institores ²⁶⁸ delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. nullâ tempestate, nullo igne lædantur recta: iacebit opera fabrilis. ²⁶⁹ Vniū votum deprehensum est, omnium simile est. An tu ²⁷⁰ Arruntium, & ²⁷¹ Aterium, & ceteros qui ²⁷² captandorum testamentorum attem professi sunt, non putas eadem habere, quæ ²⁷³ defi-

255. OPVS QVÆR.] Vt aut agri, aut magis agri sint. Quod tamen vulgò medicis lepidè obicit, & subsannat Philemon:

Τίς ἐστὶν ἄρα, ἰατρός. ὅς κ' ἀναὶδ' ἔχει
Ἄσπας, ἰατρός, ἀν' ἀναὶδ' ἰὸν ἔχει;

Quis iste porro? medicus. o quam sese habet Medicus male omnis, nemo si male sese habet!

CAP. XXXVII. 256. CALLISTRATVM.] Oratorem eximium, & qui Demosthenem, actione sua de Oropo, ad eloquentiæ studium excitauit. Exsiliū & damnationis eius ipse Demosthenes commemorat, oratione aduersus Polyblem.

257. SEDITIOSA.] Athena.

258. ABOMINATVM.] Ne ea necessitas patriæ incideret.

259. RUTILIUS.] De quo supra, lib. v. cap. xvii.

260. CIVILIA.] Sullana.

261. ERVBESCAT.] Quæ innocentem eiecit.

262. MÆREAT.] In publicâ calamitate.

263. VNICO.] A Pinciano est. at libri omnes, iniquo. Fortasse, iniquè malo a. q. omnes publicè.

264. PATROCINIUM.] Ne excusat quidem & patrociniatur, adeò non laudatur.

CAP. XXXVIII. 265. CIVITATIBVS.] De

Athenis adiungit, cur Romam suam omittit? in quâ Claudiam, infontem crimine, impium votū subuertit, vt Valerius loquitur, & narrat lib. viii. cap. i. Suetonius Tiber. cap. ii. Agellius, alij.

266. ELOQVENTIÆ.] Hæc mirè, & pro arbitrio (quàm sepe autem!) inuenerat Muretus. Ista vulgata & vetus editio est. nec mei discrepant, nisi quod transpositâ voce: Eloquentiæ pretium exoptat. Fecerim, exoptatur. Possis etiam, Eloquentia pretium exoptat, litium numerum.

267. GRAVIS.] Qui morbus nos grauat.

268. DELICATAR. MERC.] Serici, Cœa vestis, D vnguentorum, margaritarum.

269. VNIVS.] Quem Demades damnauit.

270. ARRVTIVM.] De quo ad Tacitum.

271. ATERIVM.] Sive Haterium, qui ipse è Tacito notus.

272. CAPTANDORVM.] Hoc genus Roma crebrum, & Captatores dicebantur, quia similes venantibus, prædam scētabantur & lucrum. Orbis & senibus adherabant, obsequiis, officiis, munusculis alliciebant: omnia vno sine, vt in sine, testamenti pars essent. Martialis:

Scis te captari, scis hunc qui captat, auarum,
Et scis quid captet, quid Manane velit.

A ²⁷³ designatores & ²⁷⁴ libitinarios, vota? Illi tamen quorum mortes optent, nesciunt: hi familiarissimum quemque, ex quo propter amicitiam ²⁷⁵ spei plurimum est, mori cupiunt. Illorum ²⁷⁶ damno nemo viuit: hos quisquis ²⁷⁷ differt, ²⁷⁸ exhaurit. Optant ergo, non tantum ut accipiant, quod turpi seruitute meruerunt, sed etiam ut tributo graui liberentur. Non est itaque dubium, quin hi magis quod damnatum est in ²⁷⁹ vno, optent: quibus quisquis morte profuturus est, vita nocet. Omnium tamen istorum tam nota sunt vota, quam impunita. Denique se quisque consulat, & in secretum pectoris sui recedat, & inspiciat quid tacitus optauerit, quam multa sunt vota, quae etiam sibi fateri pudet! quam pauca, quae facere coram teste possimus! Sed non quidquid reprehendendum, etiam ²⁸⁰ damnandum est: sicut hoc votum amici, quod in manibus est, male vrentis ²⁸¹ bona voluntatis, & in id ²⁸² incidentis, quod euitat, nam dum gratum animam festinat ostendere, ingratus est. Hic, ait, in potestatem meam recidat, gratiam meam desideret, sine me saluus, honestus, tutus esse non possit. tam miser sit, ut illi ²⁸³ beneficij loco sit, quidquid redditur. ²⁸⁴ Haec diis audientibus. Circumueniant illum domesticae insidiae, quas ego possim solus opprimere. instet potens inimicus & grauis, infesta turba nec inermis, & creditor vrgeat & accusator. Vide quam sis ²⁸⁵ aequus, horum optares nihil, si tibi beneficium non dedisset. Ut alia taceam, quae grauiora committis, pessima pro optimis referendo, hoc certe delinquis, quod non expectas suum cuiusque rei tempus: quod aequè peccat, qui non sequitur, quam qui antecedit. Quomodo non semper beneficium recipiendum est, sic non utique reddendum. Si mihi non desideranti redderes, ingratus esses: quanto ingrator es, qui desiderare me cogis? Expecta. quare ²⁸⁶ subsidere apud te munus meum non vis? quare obligatum moleste fers? quare, quasi cum acerbo foeneratore, ²⁸⁶ signare rationem parum properas?

Quid

xxxix.

xl.

Isti iidem, Heredipetæ: & suauiter ab Horatio artificium describitur, satyra v. lib. 11. Quid à Petro: suauissimè, in senis sui Eumolpi personâ, qui Crotonem venerat. in qua vrbe, inquit, homines omnes in duas partes diuisi. Nam aut captantur, aut captant. Videbitis, inquit, opidum tamquam in pestilentia campos, in quibus nihil aliud est, nisi cadauera quae lacerantur, aut corui qui lacerant. Atque isti Corui, sine & Vulturij, sunt Captatores. Cui lubet ridere, (nihil enim in vlla Comœdiâ bellius) ipsius adiu. Sed quid tu hic, Seneca, in Aruntium & Haterium? te huius culpa culpant. Ecce Suillius apud Tacitum: Romæ testamenta, & orbos, velut indagine eius capi. Sed Suillius dixerit: gratia & potentie eius aliquid datum, hoc credo.

273. DESIGNATORES.] Qui funera comitabantur, disponebant, ordinabant. Horatius:

— cum ficus prima calorq;

D Designatorem decorat licitoribus atris. Scripsi cap. xv. De Amphitheatro.

274. LIBITINARIOS.] Libitina cognomen Veneris, & auctor Dionysius, Seru. Tullium regem, cum scire numerum nascentium, morientium, in viros transeuntium vellet, instituisse singulis templam, in quod nummum aliquem inferrent, atque ita numerarentur describerenturque. Ut, nascentes, in Iunonis Lucinae, morientes, in Veneris Libitinae, puberes, & qui virilem togam sumerent, in Iuuentae. Hinc manauit, ut ea dea funeribus praesse crederetur, atque inibi, quidquid ad ea, curaretur. Libitinarij ergo, qui Libitinam (ut Valerius lib. v. cap. 11.) exercebant, qui funera efferenda conducebant, & cetera in hunc apparatus, Glosus, Libitinarius ἐτραφιστής, sive Funerator. item, ἐτραφιστάδης, qui vendit quae ad funus. Ipsa Libitina, ἐτραφιστήρ, funus. Inde Horatio:

Effugere Libitinam. Pro officio, Linius: In vrbe pestilentia tanta, ut Libitina tunc vix sufficeret. In Aconij, pro Milone legas: Falcis ex lecto Libitinae raptos, allatos ad domum Scipionis & Hypsæi: ac capiam de fascibus Designatorum, qui illis afferuati. Nam lictores iis dat Horatius.

275. SPEI PLVR.] At libri scripti, rei plurimum. Pincianus legebat, cum quo propter rem amicitiae plurimum est: nec insulse.

276. DAMNO.] Nihil enim iis tollitur, etsi non additur.

277. DIFFERT.] Spem illorum morte non citò implet.

278. EXHAURIT.] Quia munera assidue mittunt, & ut tributa pendunt.

279. VNO.] Iterum, illo Atheniensi.

CAP. XXXIX. 280. DAMNANDVM.] Sententiâ iudicis, exemplo illius Demadis.

281. BONA VOL.] Referendi gratiam.

282. INCIDENTIS.] In ingratitudinem, quam properat effugere improbo voto.

283. BENEFICIJ.] Non gratiae tantum: neque soluar ego solum, sed obligem.

284. HÆC DIIS.] Pestime omisa erat hæc clausula, quæ in scriptis. Hæc tu, inquit, si non palam & hominibus, at diis audientibus voves.

CAP. XL. 285. SVBSIDERE.] Harere & remanere.

286. SIGNARE.] Signantur rationes, cum finiuntur, cum bene dispunctæ, & pares factæ, comprobantur. Imò ipsa illa verba videntur subscripsisse in Codicis paginis, Par ratio.

h 2

287. DEOS

- XL. Quid mihi negotium quæris? quid in me ²⁸⁷ deos immittis? quomodo exigeres, qui sic reddis? Ante omnia ergo, Liberalis, hoc discamus, beneficia securè debere, & occasiones reddendorum obseruare, non ²⁸⁸ manu facere: hanc ipsam cupiditatem primo quoque tempore liberandi se, meminimus ingrati esse. Nemo enim libenter reddit, quod ²⁸⁹ inuitus debet: & quod apud se non vult esse, onus iudicat esse, non munus. Quanto melius ac iustius, in promptu habere merita amicorum: & offerre, noningere, nec obæratum se iudicare? quoniam beneficium commune vinculum est, & inter se duos alligat. Dic, Nihil moror, ²⁹⁰ quo minùs tuum reuertatur ad te: opto hilaris accipias. si necessitas alterutri nostrum imminet, fatoque quodam datum est, vt aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum: *Nulla mora in Turno.* ostendam hunc animum, cum primum tempus aduenerit: interim dij
- XLII. ²⁹¹ testes sunt. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quasi ²⁹² manu prendere, verentis & æstuantis, ne in vilo officio sis tardior. Non decet gratum animum sollicitudo, sed contrà, summa fiducia sui: & ex conscientia veri amoris, dimissa ^B omnis anxietas. Tam cum vitio est, ²⁹³ recipere quod non debes, quàm non dare quod debes. hoc beneficij primum dati sit ius, vt recipiendi tempus eligat, qui dedit. At vereor, ne homines de me ²⁹⁴ sequiùs loquantur. Malè agit, qui ²⁹⁵ famæ, non conscientia gratus est. Duos istius rei iudices habes: ²⁹⁶ te, quem non potes fallere; & illum, quem potes. Quid ergo, si nulla interuenerit occasio? semper debebo? Debebis: sed palàm debebis, sed libenter debebis, sed cum magna voluptate apud te depositum intueberis. Panitet accepti beneficij, quem nondum redditi piget. quare qui tibi dignus visus est, à
- XLIII. quo acciperes, indignus videatur, cui debeas? In magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donare, plurimum ²⁹⁷ sinum ac domum replere: cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt, quanto maius ac difficilius interim sit capere, quàm fundere. Nam vt nihil alteri detraham, quoniam ²⁹⁸ vtrumque vbi ex virtute fit, par est: non minoris est animi beneficium debere, quàm dare. eò quidem operosius hoc quàm illud, quò maiore diligentia custodiuntur accepta, ^C quàm dantur. Ideò non est trepidandum, quàm citò ²⁹⁹ reponamus, nec ³⁰⁰ properandum

287. DEOS IMMITTIS.] *Votis tuis hostes factos.*

CAP. XLI. 288. MANU FACERE.] *Id est, non querere & operà nostrà arcessere. Phrasîs perfectius Seneca, & tam * alibi explicata.*

* Confol. ad Marc. cap. xix.

289. INVITVS.] *Nihil mutandum. Inuitus debet, qui adstrictum se egre fert, qui non vult munus apud se residere. at idem, inquit, nec libenter reddit, id est, nec hilari promptoq; animo. quippe quem non habet. Indignanti propior, & quasi recusanti munus, regevit potius quàm reddit.*

290. QVO MINVS.] *Melior ac planior mei libri scriptio: quomodo munus reuertatur ad te: est siud quò, compendio scribitur: & malle, quando.*

291. TESTES SVNT.] *Benè Gruterus, sunt.*

CAP. XLII. 292. MANU PREND.] *De rebus quæ certæ sunt, & quas velut manu tangimus & tenemus. Seneca De Tranq. cap. 1. Quædam vitia in aperto posita, quæ manu prenderem.*

293. RECIPERE QVOD.] *Ego hanc sententiam non capio. Recipienti debetur, quomodo debet? Mihi ex mente Seneca videbatur: reddere cum non debes. Certè de tempore reddendi agitur, vt in verbis anti, & max sequentibus: non de indebito, aut debito. An sic placet, recipere quomodo non debes, quàm dare quomodo non debes?*

294. SEQVIVS.] *Deterius, sinisterius. In libris*

scriptis adduntur vocule, id est obliquiùs aut malè, vel iniuste: quæ palàm interpretament a sunt. Varro: Non modò absens quidquam de te sequiùs cogitabit, sed etiam ruminabitur humanitatè. Linius: Inuitus, quod sequiùs sit, de meis ciuibus loquor.

295. FAMÆ.] *Ad famam. eius causâ & ad spectu.*

296. TE, QVEM NON.] *Ex scripto meo hæc breuiùs: Illum quem non potes fallere, & quem potes. Quem non potes, nempe te & animum; quem potes, populum.*

CAP. XLIII. 297. SINVM.] *Ita enim mos, togæ sinum expandere, & in eum recipere donata. Sinum implere, minoribus donis, aut pecuniâ: domum, D ornamentis, alioque instructo.*

298. VTRVMQVE.] *Longè aliter meus: quoniam vtrumlibet virtute par est: breuiùs & castigatiùs. Vitia paria Stoicis, ita & virtutes: neque cre-scit bonum, aut decrescit. Dogma ipsum ita habet: ἀνάστα τὰ ἀγαθὰ ἵνα εἶπαι, καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἵνα ἀνεστῆ εἰς ἀπὸρῶν. καὶ ἡμεῖς ἀπὸρῶν καὶ ἡμεῖς ἀπὸρῶν δὲ ἕρδῃ: Omnia bona paria esse, & omne bonum in summo desiderabile. neque remissionem aut intensiorem suscipere. Nos in Manuduct. 111. Dissert. iv.*

299. REPONAMVS.] *Vicem reddamus. Iuuenalis: — numquamne reponam?*

300. PROPERANDVM.] *Libri ferè scripti, procur-*

A dum intempestivè: quia aequè delinquit, qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quàm qui suo cessat. Positum est illi apud me. nec illius nomine, nec meo timeo. bene illi cautum est. non potest hoc beneficium perdere, nisi mecum: imò ne mecum quidem. Egi illi gratias, id est, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præster se in vtrumque facilem: si vult recipere beneficium, referamus, reddamusque læti. illud apud nos custodiri mavult, quid thesaurum eius erimus? quid custodiam recusamus? dignus est, cui vtrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, tamquam non ³⁰¹ ducere, sed ³⁰² sequi debeat.

procurandum: optimè Gruterus; procurrendum. Metaphora est. non nimis citò excundum, & priusquam aperti carceres.

301. DYCERE.] Præire, & nos ad eam adspicere.

302. SE QVI.] Ex bene factis, bona erit: si non statim, tardius, si non apud omnes, saltem peritos & bonos.

